

HOOFSTUK 1

ALGEMENE ORIËTERING

1.1 INLEIDING

Die navorsing handel oor die benutting van temperamentanalise in 'n bemagtigingsprogram vir ouers met kinders in die middelkinderjare. Die fokus is dus om vir ouers met kinders in die middelkinderjare 'n bemagtigingsprogram te ontwikkel wat op 'n temperamentanalise gebaseer is. Die bemagtigingsprogram het daarop gefokus om ouers met kennis te bemagtig om hulle eie en hulle kinders se temperamente te verstaan en te hanteer. Die bemagtigingsprogram vir ouers is vanuit die beginsels van die gestaltheoretiese perspektief as raamwerk ontwikkel, tesame met reeds bestaande bemagtigingsprogramme en ouerleidingliteratuur. Die temperamentanalise van beide die ouers en kinders word binne die DISC- model¹ en bestaande literatuur oor temperamente geassesseer.

Wanneer daar na die angswekkend hoë syfers van egskeiding, tienerselfmoorde, jeugmisdaad, die misbruik van dwelms en drank, en werkloosheid in Suid-Afrika gekyk word, blyk dit nodig te wees dat ernstig aan doeltreffende opvoeding en ouerskap aandag gegee word. Daar bestaan nie 'n skool vir ouerskap nie en die vinnig veranderende samelewing maak ouerskap meer kompleks (Campbell, 2000:54). Van Zyl (2004) huldig dieselfde mening as Campbell (2000:15), naamlik dat ouers die primêre versorgers van hul kinders is. Kinders se gedrag is 'n uitvloeisel van hulle ouers se gedrag en die ouers se optrede het 'n groot invloed op die kinders se vorming. Ouers word dikwels geblameer vir foute wat kinders maak. Ouers word geblameer eerder as opgelei. Ouerskap in die hedendaagse tyd verg aansienlike fisiese en emosionele energie (Gordon, 2000:1).

¹ D-Dominant, I-Influence, S-Steadiness, C-Compliance

Die basiese van ouerskap is “hoe ouers gehoor gee aan hulle kinders” (Campbell, 2000:12). Neethling en Rutherford (2000:5) vra die vraag:

As ouers nie hulleself as belangrik genoeg ag om self maksimaal te groei en te ontwikkel en hulleself met kundigheid en insig te bestuur nie, watter kans het die kind wat in die ouers se hande geplaas is? ‘n Gesonde samelewing begin by die opvoeding en ontwikkeling van die kind. Hierdie opvoeding en ontwikkeling dien as die grondslag wat die kind vir die res van sy lewe beïnvloed.

Vir ouers om hulle doel in ouerskap te bereik, is dit nodig om hulle kinders tot volwassenheid te begelei. Ouers kan nie op skole, bure of die gemeenskap vertrou om hulle betekenisvolle hulp te gee ten opsigte van hulle opvoeding van hulle kinders nie (Campbell, 2000:13-14). Reder en Lucey (1995:1) sluit hierby aan en konstateer dat: “The parenting children receive is a cornerstone for the development of their emotional, interpersonal and social well-being.” Die middelpunt van die ouer-kind-verhouding is dus om die kind te ken en te verstaan en te weet wat hulle kind benodig. Boyd (2004:229) sluit hierby aan en konstateer dat basis vir ‘n sterk huishouding, waar geluk, harmonie en voorspoed voorkom, daaruit bestaan dat ouers hulle kinders moet verstaan. Hierdie skrywer noem verder dat die grootste geskenk wat ouers vir hulle kinders kan gee, is om tyd te neem om uit te vind hoe kinders aanmekaar gesit is, dus wat hulle sterkpunte en beperkinge is en hoekom hulle op ‘n sekere manier optree.

Insig en begrip ontbreek dikwels by ouers in die hantering van hulle kinders. Jaffe (1997:144) sluit hierby aan en is van mening dat die ouerskap van ouers dikwels ontoereikend is, omdat insig by ouers ontbreek in die hantering van hulle kinders. Effektiewe ouerskap vereis, volgens Jaffe (1997:145), dat ouers ingelig moet wees waarom hulle kinders op ‘n sekere manier optree en hoe hulle hul gevoelens uitdruk. Kinders se gedrag kan die beste verstaan word in die konteks van onder andere die biologiese faktore, wat temperament insluit. Jaffe (1997:145) konstateer verder dat indien ouers hulle kinders se temperamente, dus hulle manier van optrede, verstaan, dit daartoe sal lei dat ouers sal verstaan dat kinders van mekaar verskil en in verskillende situasies verskillend sal optree. Met hierdie kennis sal ouers beter toegerus wees in die hantering van hulle kinders. De Klerk (2004) en Struwig (2004) sluit hierby aan as hulle

meen dat een van die maniere om ouers te begelei om hulle kinders beter te verstaan, juis is om hulle te bemagtig met kennis rondom die hantering van hulle kinders. Hulle meen dat bestaande ouerbemagtigingsprogramme nie aan die behoeftes van die verskillende ouerkulture in Suid-Afrika voldoen nie en dat daar juis 'n behoefte is aan bemagtigingsprogramme waar ouers bemagtig word met kennis oor hulle eie en hul kinders se temperamente.

Ouers het voortdurend 'n behoefte om meer kennis oor die opvoeding van hulle kinders in te win (Van Deventer, 2004; Myburgh, 2004). Wanbegrip en onbevredigende interaksie tussen ouers en kinders gee dikwels daartoe aanleiding dat die ouers en kinders aanmeld vir spel terapie, waar konflik tussen ouers en kinders wat reeds in gedragsprobleme ontwikkel het, hanteer moet word. Die maatskaplikewerkpraktyk en spesifiek spelterapeute, het 'n behoefte geïdentifiseer om die verhouding tussen die ouer en kind na te vors (De Klerk, 2004; Blom, 2004a). Kotzé (2005), 'n arbeidsterapeut, meen dat sy toenemend kinders evalueer waar daar ouer-kind-verhoudingsprobleme aanwesig is. Sy skryf dit deels daaraan toe dat ouers nie hulle kinders se behoeftes ken en verstaan nie.

Navorsing is reeds gedoen oor die invloed van die kind se temperament en ouerskap as afsonderlike komponente van mekaar. Daar is toenemende bewyse dat die interaksie tussen die twee besonder belangrik is en dat daar 'n behoefte is om hierdie interaksie tussen ouerskap en temperament deur middel van navorsing te ondersoek (Hemphill & Sanson, 2001:42). Struwig (2004) en Tagg (2004) sluit hierby aan en is van mening dat navorsing in temperamentverskille nodig is vir die ontwikkeling van programme vir ouers om hulle kinders beter te verstaan.

Die bevordering van die gesinsfunksionering en die bou van die gesin as eenheid word as prioriteit deur die Suid-Afrikaanse Regering geïdentifiseer (Witskrif vir Maatskaplike Welsyn, 1997:44). 'n Bemagtigingsprogram wat gerig is op vroeë intervensie en voorkoming van gedragsprobleme by kinders, kan volgens die navorser as 'n belangrike voorkomingshulpmiddel dien. Viljoen (2004) meen dat daar 'n behoefte aan sodanige

programme bestaan om ouers wie se kinders verwyder is, met kennis te bemagtig om hulle kinders in hulle sorg herstel te kry.

Goleman (1996:215) beweer dat temperament nie 'n eindbestemming het nie en deel van 'n persoon se genetiese vorm. Temperament ontstaan dus nie eers wanneer 'n kind skool toetree of tydens 'n spesifieke ontwikkelingsfase nie, maar is reeds by geboorte aanwesig. Temperament kan dus volgens die navorser nie gekoppel word aan 'n spesifieke ontwikkelingsfase nie. Hoewel enige ontwikkelingsfase vir die doel van die studie gekies kon word, is die middelkinderjare as die geskikste fase gekies. Die middelkinderjare, ook bekend as die primêre skooljare is die ontwikkelingsfase tussen die ouderdomme van ses en twaalf jaar (Louw, Van Ede & Ferns, 2001:326). Hierdie tydperk word beskou as die relatiewe rustige jare vir die kind se fisiese ontwikkeling en is 'n belangrike tydperk vir sosiale, emosionele en selfkonsep-ontwikkeling. Die kind beweeg dus toenemend uit sy beskermende ouerhuis en sy lewêreld word gekenmerk deur 'n uitbreiding van sy sosiale omgewing. Sy vriende is 'n belangrike bron van stimulasie en sosiale ondersteuning.

Skooltoetree speel 'n belangrike rol in die leerondervindings wat aan die kind gebied word. Die leerondervindings berei die kind voor en lê 'n stewige fondasie vir aanpassings vir die volgende lewensfase (Louw *et al.*, 2001:325). Die fase in die middelkinderjare wat strek van graad een (ongeveer ses jaar) tot graad drie (ongeveer agt jaar) staan as die juniorprimêre fase bekend en die daaropvolgende fase as die seniorprimêre fase (ongeveer agt tot twaalf jaar). Volgens Du Toit en Kruger (1991:107) beskik die kind in hierdie fase oor die potensiaal om met behulp van opvoedingshulp te vorder op sy weg na volwassenheid. Vir die doeleindes van hierdie studie gaan die juniorprimêre skooljare as die beginjare van die middelkinderjare betrek word. Die navorser is van mening dat indien ouers reeds in hierdie ontwikkelingsfase bemagtig word met kennis oor hulle kinders se temperamente, dit moontlik 'n invloed sal hê op die aanpassing van die kinders tydens skooltoetree en dat die kennis die grondslag sal vorm vir beter begrip vir daaropvolgende fases.

Soos reeds aangedui, is een van die faktore wat tot die ontstaan van gedragsprobleme aanleiding gee, 'n gebrek aan ontoepaslike ouerskap (Hemphill & Sanson, 2001:42). Die kind in sy middelkinderjare se ouers bied steeds die meeste sekuriteit al verbreed sy horisonne tydens hierdie stadium (Louw *et al.*, 2001:354). Proshaska en Norcross (2003:375) konstateer dat die individu die beste verstaan kan word binne die sosiale konteks waarin hy² bestaan. Mash en Wolfe (2002:41) sluit hierby aan en is van mening dat die gesin as 'n sisteem funksioneer. 'n Sisteem verwys na 'n georganiseerde geheel wat bestaan uit dele wat interafhanklik is. Die gesin as geheel is groter as die som van die lede waaruit die gesin bestaan. Veranderinge in een lid het 'n invloed op die ander lede van die gesin. (Vergelyk Thompson & Rudolph, 2000:313; Schwartz, 2003:17.)

Vanuit die sisteemteorie is die gesin 'n lid in die wyer gemeenskapsisteem. As gevolg van sisteme se interafhanklikheid, vind wedersydse beïnvloeding plaas (Hepworth & Larsen, 2002:279). Die lede van die gesin is in wedersydse kontak met mekaar en die gesin as eenheid is weer in wedersydse kontak met ander sisteme buite die gesin. Blom (2004a) ondersteun Campbell (2000:41) se siening wat beklemtoon dat dit vir ouers nodig is om hulle kinders se sosio-emosionele behoeftes te ken om dit te kan bevredig en dus gedragsprobleme te voorkom. Struwig (2004) en Tagg (2004) meen dat kennis van temperamentsverskille en ooreenkomste ouers behoort te help in hierdie taak.

Meyer, Moore en Viljoen (2003:355) is van mening dat die individu sy omgewing gebruik om aan sy behoeftes te voldoen. Weens die feit dat die individu en sy gesin interafhanklik is, is die navorser van mening dat die individu sy omgewing, wat sy gesin insluit, nodig het om sy behoeftes te verstaan en te bevredig. Van Zyl (2004) ondersteun Miller (1997:23) se mening dat indien ouers die kind se behoeftes verstaan en bevredig, dit sal bydra tot optimale funksionering van die kind.

Indien ouers dus nie hulle kinders se behoeftes en gevoelens verstaan en in ag neem nie, kan dit daartoe aanleiding gee dat kinders onaanvaarbare gedrag sal gebruik om hulle behoeftes te bevredig (Oaklander, 1997:293; De Klerk, 2004; Blom, 2004a). Die kind

² Daar gaan deurgaans in die navorsingsverslag na die manlike geslag verwys word, sonder om seksisme te impliseer.

het nodig om kontak te maak met sy ouers om sy behoeftes bekend te maak. Kontakmaking binne die verhouding tussen ouers en kinders is, volgens Covey (1997:56), die belangrikste komponent in die menslike bestaan. Kontakmaking is volgens Oaklander (1997:294) die vermoë om ten volle teenwoordig te wees in alle aspekte van die mens, naamlik die liggaam, sintuie, emosies en intellek asook die medemens en omgewing. Kontakmaking is 'n deurlopende proses en gesonde kontak vind plaas wanneer die kind sy omgewing gebruik om sy behoeftes te bevredig. Die navorser is van mening dat dit nodig is dat ouers ingestel moet wees op hulle kinders se behoeftes en veral emosionele behoeftes, ten einde gesonde kontak met die kinders te bewerkstellig om in hierdie behoeftes te voldoen. Om die ouers in staat te stel om hulle kinders se behoeftes te ken, vereis kennis van die kind se unieke temperament.

Temperament word deur die meeste skrywers beskou as 'n geneigdheid om op 'n bepaalde manier op te tree. Hierdie optrede is reeds duidelik sigbaar by die kind se geboorte (Keogh, 2003a:3; Carey & Mcdevitt, 1994:24; Meyer *et al.*, 2003:12; Shaffer, 1996:104; Watson, 2000:16; Neuman & Neuman, 1999:146). Shaffer (1996:104) is verder van mening dat temperament op die individu se geneigdheid dui om op 'n voorspelbare wyse in 'n spesifieke situasie op te tree. Temperament word deur Papalia en Olds (1996:266) beskou as die "hoe" van gedrag, eerder as die "wat" (vermoë) of die "waarom" (motivering). Keogh (2003a:3) is verder van mening dat indien ouers bewus is van hulle kinders se individuele verskille in hulle temperament, dit kan bydra dat ouers hulle idees rondom die rede vir 'n sekere optrede van hulle kind beter kan begryp.

Die persoon se temperament verwys dus na 'n geneigdheid om op 'n bepaalde manier te dink of te redeneer, situasies te benader en op te tree. Weens die feit dat temperament aangebore is, is die navorser van mening dat dit nie verander kan word nie. Oaklander (1997:238) noem dit die individu se proses, naamlik wat hy doen en hoe hy dit doen. Hierdie proses is uniek aan elke mens. 'n Eie interpretasie is dat die kind se proses ooreenkomste met die kind se temperament toon, aangesien temperament verwys na die "hoe" van gedrag.

Daar is 'n duidelike verskil in die literatuur tussen temperament, persoonlikheid en karakter. 'n Individue se persoonlikheid verwys na alle aspekte wat daartoe bydra dat 'n individu is wie hy is (Meyer *et al.*, 2003:10). Hierdie skrywers noem dat die aspekte waarna verwys word, fisiese, psigologiese en geestelike karaktertrekke is wat 'n spesifieke optrede bepaal. Meyer *et al.* (2003:12) sluit hierby aan en is van mening dat persoonlikheid as die totaliteit van alle eienskappe beskou kan word wat die individue se gedrag bepaal. Hierdie eienskappe sluit kognisie, waardes, houdings, gewoontes, emosies, vooroordele en doelstellings in. (Vergelyk Meyer *et al.*, 2003:10.) Keirse (1998:20) is van mening dat persoonlikheid uit temperament en karakter bestaan. Temperament is dus volgens die navorser 'n komponent van persoonlikheid. Persoonlikheid is dus 'n opsomming van die blywende karaktertrekke wat bepaal word deur die interaksie tussen die omgewing en die individue se temperament. Die omgewing veroorsaak dikwels dat individue nodig het om hulle temperament aan te pas. Die invloed van die aanpassing van die kind se temperament bepaal sy persoonlikheid (Bonnstetter, Suiter & Widrick, 1993:12).

Persoonlikheid word dus van temperament onderskei deurdat persoonlikheid verwys na die produk van die interaksie tussen die temperament en die omgewing. Hierdie studie fokus dus daarop om die ouers bewus te maak van hul eie en hulle kinders se unieke temperamente, met ander woorde die basiese geneigdheid waarmee hulle gebore is om op 'n sekere manier te dink en op te tree. Temperament verwys volgens die navorser na die denkprosesse van 'n individu met die gevolglike gedrag wat daaruit voortspruit. Dit behels dus die basiese geneigdheid om op 'n unieke manier op te tree.

Karakter verwys volgens Meyer *et al.* (2003:12) na die sosialisering en opvoeding van 'n persoon, met ander woorde die persoon se morele gedrag en waardes. Karakter kan volgens Keirse (1998:20) vergelyk word met die sagteware van 'n rekenaar, met ander woorde die programme. Karakter verwys dus na die persoon se waardes en sy vermoë om konsekwent in ooreenstemming met sy waardes op te tree.

Hierdie studie gaan op die temperament van ouer en kind fokus, eerder as op die persoonlikheid. Daar sal deurgaans na hierdie komponente verwys word en

temperament is vir hierdie doeleindes van die studie nie sinoniem met persoonlikheid nie.

1.2. PROBLEEMFORMULERING

Tydens die middelkinderjare word die kind gekonfronteer met belangrike sosiale en emosionele ontwikkelingstake tuis en ook om by die skool en by vriende aan te pas en om nuwe kommunikasievaardighede te ontwikkel. Hierdie tydperk word gekenmerk deur talle nuwe sosiale leerervarings wat 'n wesenlike invloed op die kind se ontwikkeling kan uitoefen. Die kind se selfbeeld word tussen die ouderdom van ses jaar en twaalf jaar spesifiek beïnvloed deur die kwaliteit van sy ervaring tuis, op skool, in kontak met sy portuurgroep en interaksies met sy onderwysers. Hoewel die kind in die middelkinderjare se sosiale horisonne uitbrei, bly die kind se ouers steeds die belangrikste faktor in sy lewe. (Vergelyk Louw *et al.*, 2001:354; Smith, Cowie & Blades, 1998:145; Orton, 1997:56.)

Ouers het voortdurend 'n behoefte om meer kennis oor die opvoeding van hulle kinders in te win. Wanbegrip en onbevredigende interaksie tussen ouers en kinders gee dikwels daartoe aanleiding dat die ouers en kinders konflikte beleef. Kinders word dikwels nie deur hulle ouers verstaan nie. Kinders wat nie dink en optree volgens hulle ouers se wil nie word as ongehoorsaam en onbeheerbaar geetiketteer. Dit dra dikwels by dat kinders toenemend hulleself moet aanpas om te wees wat die omgewing van hulle verwag. Dit lei daartoe dat kinders opstandig word en gedragsprobleme openbaar. Van Deventer (2004) bevestig dat ouers deurgaans tydens haar opleidingsgeleenthede by Edutainment aangedui het dat hulle 'n behoefte het om meer kennis in te win oor die opvoeding van hulle kinders, juis om hulle kinders beter te verstaan.

Tydens onderhoude met Myburg (2004), Viljoen (2004) en Van Zyl (2004) het dit na vore gekom dat een van die grootste probleme wat tot statutêre ingryping aanleiding gee, juis ouers is wat nie hulle kinders se denke, gedrag en behoeftes verstaan nie. Hierdie wanbegrip gee aanleiding tot verhoudingsprobleme. Viljoen (2004) meen dat die meeste kinderhowe geopen is weens verhoudings- en kommunikasieprobleme tussen

ouers en kinders. Die eise, spanning en gejaagdheid van die moderne lewe bring toenemend mee dat gesinne nie optimaal kan funksioneer nie, wat tot toenemende verhoudingsprobleme aanleiding gee.

Viljoen (2004) is van mening dat sake wat die afgelope drie jaar by die Kommissaris van Kindersorg in die Delmas Landdrosdistrik geopen is, 'n skerp styging getoon het. Gedurende 2003 is 26 kinderhowe geopen en afgehandel, waarvan vier kinders in die ouers se sorg herstel is nadat die ouers ouerleiding ontvang het. In 2004 is 55 kinderhowe geopen waarvan sewe kinders in die ouers se sorg herstel is. Tot einde September 2005 is 56 kinderhowe geopen, waarvan ses kinders in ouerlike sorg herstel is. In die meeste gevalle waar dit nodig was om die kinders uit die gesin te verwyder, was die ouers verplig om vir ouerleiding by die Christelike Maatskaplike Raad, Delmas aan te meld, alvorens die kinders teruggeplaas kon word. Viljoen (2004) en Van Zyl (2004) is van mening dat daar tans 'n behoefte bestaan aan 'n program waar ouers hulle kinders beter kan verstaan en toegerus kan word met die nodige kennis rakende hulle kinders se temperament en die doeltreffende hantering daarvan.

Die Christelike Maatskaplike Raad (CMR), Delmas lewer ouerleiding aan ouers en hulle gesinne (Fourie, 2004). Hierdie organisasie het ook aangedui dat daar 'n leemte in kennis by ouers met betrekking tot die invloed van temperamentsverskille bestaan. Fourie (2004) het aangedui dat hierdie leemte nie net beperk is tot die CMR Delmas nie, maar ook CMR-kantore van Mpumalanga en CMR Suid-Transvaal. Sodanige ouerbemagtigingsprogramme kan nuttig deur maatskaplike werkers aangewend word, veral waar kinders op bevel van die kinderhof in hulle ouers se sorg herstel is onderhewig daaraan dat die ouers vir ouerleiding inskakel (Fourie, 2004). Van Zyl (2004) beklemtoon ook die noodsaaklikheid van voorkomingsprogramme.

Van Deventer (2004) meen dat ouers se gebrek aan kennis om hulle kinders tot volwassenheid te begelei, as leemte geïdentifiseer is. Hierdie leemte het dan tot die ontstaan van organisasies soos Edutainment aanleiding gegee, waar ouers se gebrek aan kennis en begrip van hulle kinders daaglik beleef word. Programme wat hier aangebied word, neem nie temperamentsverskille in ag nie, en dit word as 'n leemte uitgewys.

Van Deventer (2004) en De Klerk (2004) meen dat dit belangrik is dat ouers moet kennis dra dat kinders dikwels probleme ondervind om by ontwikkelingsveranderinge in die verskillende lewenstadia aan te pas. Meyer en Van Ede (2001:69) is van mening dat dit belangrik is om by hierdie ontwikkelingsveranderinge aan te pas ten einde optimaal te funksioneer. Optimale funksionering verwys, volgens hierdie skrywers, na die hoogste vlak van ontwikkeling wat 'n individu kan bereik. Dinkmeyer en Mckay (1976:14) en Thompson en Rudolph (2000:6) is van mening dat indien 'n kind nie by hierdie ontwikkelingsveranderinge aanpas nie, dit tot spanning en emosionele en gedragsprobleme aanleiding kan gee.

Sosio-, emosionele en gedragsprobleme ontstaan volgens Dinkmeyer en Mckay (1976:14), indien 'n kind se behoeftes van aanvaarding, sekuriteit en erkenning nie bevredig word nie. Van Zyl (2004) ondersteun Thompson en Rudolph (2000:32) se mening, naamlik dat die gesin 'n belangrike rol in die behoeftebevrediging van die kinders speel, maar ook in die ontstaan van gedragsprobleme. Gedragsprobleme ontstaan volgens die skrywers, wanneer die individu poog om sy basiese behoeftes te bevredig op 'n manier wat inbreuk maak op die regte van ander. Die basiese behoeftes is onder andere oorlewing, vryheid, beheer, pret, liefde, sekuriteit, bestaansmiddele en om gebondenheid te ervaar. Verder is daar uit die navorsing van Hemphill en Sanson (2001:42) bewys dat temperament en ouerskap 'n rol speel in die ontstaan van gedragsprobleme. Dit blyk dus asof konsepte soos onbevredigende basiese behoeftes, ouerskap en temperament, aspekte is wat aanleiding kan gee tot die ontstaan van gedragsprobleme. Tydens 'n spelterapiëkursus wat in Pretoria deur die navorser bygewoon is, was daar professionele persone (arbeidsterapeute, sielkundiges, opvoedkundiges en maatskaplike werkers) wat aangedui het dat hulle die kursus bywoon weens die toename in gedragsprobleme wat by kinders voorkom.

Kinders met gedragsprobleme vorm daaglik deel van die gevallelading van maatskaplike werkers. Tussen Julie 2000 en Desember 2001 is 'n totaal van 2 043 sake van kinders met gedragsprobleme in Suid-Afrika deur Kinderlyn gehanteer (Childline, 2000).

Die hantering van gedragsprobleme noodsaak dikwels statutêre ingryping deur 'n welsynsorganisasie, wat tot die opname in residensiële inrigtings aanleiding gee. As maatskaplike werker, beskou die navorser statutêre ingryping as 'n ingewikkelde, tydrowende en kapitaal afhanklike proses. Hemphill en Sanson (2001:42) is van mening dat gedragsprobleme moeilik hanteerbaar is.

Hemphill en Sanson (2001:42) bevestig dat gedragsprobleme gehanteer moet word deur 'n klemverskuiwing van intervensie na vroeë intervensie en voorkoming. Vroeë intervensie behels ingryping wanneer vroeë tekens van probleme voorkom. Voorkoming behels ingryping alvorens gedragsprobleme voorkom (Hemphill & Sanson, 2001:42).

Die voorkoming van gedragsprobleme hou volgens die navorser belangrike implikasies vir die maatskaplikewerk profesie in. Voorkoming is 'n belangrike deel van die doel van maatskaplike werk waarby selde uitgekom word. Volgens die International Federation of Social Work (IFSW, 2000) is die doel van maatskaplike werk daarin geleë om probleme wat teenwoordig is in menseverhoudinge en hulle omgewing op te los, om sosiale verandering en mense se welstand te bevorder. Hierdie bron meld ook dat maatskaplike werk se missie is om mense in staat te stel om hulle volle potensiaal te ontwikkel, hulle lewensgehalte te verhoog en disfunksionering te voorkom. Die navorser is dus van mening dat die doel van voorkoming en vroeë intervensie juis is om lewensgehalte te verhoog en disfunksionering te voorkom. Hierdie studie het ten doel om ouers met kennis te bemagtig oor hulle kinders se temperamente om hulle beter te verstaan. 'n Eie mening is dat die studie op voorkoming en vroeë intervensie gerig is, maar soos reeds bespreek, ook vir rekonstruksiedienste en gesinsherenigingsdienste van waarde kan wees.

Die vermoë van ouers om die temperamente van hul kinders te identifiseer, kan die ouers op verskillende wyses behulpsaam wees. Een van die wyses is dat ouers die behoeftes en gedrag van hulle kinders beter sal verstaan (Keogh, 2003a:2). Die navorser is van mening dat indien ouers hulle kinders se behoeftes kan verstaan, dit daartoe kan bydra dat ouers gouer en doeltreffender in hierdie behoeftes kan voldoen, wat negatiewe

gedrag kan verminder of uitkakel. Dit sal dus nie vir kinders nodig wees om negatiewe gedrag te openbaar as 'n manier om hulle behoeftes bekend te maak nie.

Struwig (2004) en De Klerk (2004) waarsku dat ouers nie onrealistiese verwagtings van hulle kinders moet koester nie, want dit kan kinders benadeel. Covey (1997:240) sluit by Hemphill en Sanson (2001:42) aan en is van mening dat:

If parents do not make a sincere effort to understand their children's development and to communicate with them on their level of awareness, we often find themselves having unreasonable expectations of them and being frustrated when they can't seem to get through.

Clark, Kochanska en Ready (2000:283) het 'n longitudinale studie onderneem waar moeders se persoonlikhede en die interaksie met die temperamente van hulle kinders getoets is. Die moeders het 'n persoonlikheidstoets afgelê, terwyl die navorsers die kinders se negatiewe emosionaliteit waargeneem het in beide standaard prosedure en in 'n natuurlike omgewing. Met die aanvang van die studie was die kinders ongeveer agt maande oud. Op vyftien maande ouderdom het die navorsers twee aspekte van ouerskap waargeneem naamlik handhawing van hantering van die kind en die moeder se reaksie in die ouer-kind verhouding. Die bevinding het bevestig dat ouerskap en kinders se temperament in wedersydse verhouding met mekaar is. Hierdie studie het verder bevind dat navorsingsresultate ten opsigte van die interaksie van die ouer- kind- temperament nie voldoende is nie en dat verdere navorsing in die verband aanbeveel word. Uit praktykervaring kan die navorser bogenoemde bevestig en is sy van mening dat daar 'n kennisleemte bestaan ten opsigte van die interaksie van die ouer-kind-temperament en die hantering van veral kinders se sosio-emosionele behoeftes.

Navorsing deur Kagan (1994:2) oor temperamentverskille by kinders het aangedui dat verskille in kinders se temperamente 'n invloed het op elke individuele kind se hantering van sy alledaagse lewe en sy verhoudings met ander. Die rol wat temperament speel, kan die beste verstaan word binne die interaksionele raamwerk, waarin die karaktertrekke van beide die kind en ouer belangrik is.

Soos in 1.1 genoem, handel die navorsing oor die benutting van temperamentanalise in die bemagtigingsprogram vir ouers. Ten einde die temperamente te bepaal, is dit nodig om die geskikste temperamentanalise te benut. Psigometriese toetsing word slegs deur opgeleide psigometriste gedoen, wat maatskaplike werkers dus nie toelaat om sodanige toetsing te doen nie. Ekometrie is 'n nuwe veld in maatskaplike werk wat deur die Raad vir Maatskaplike Werk Diensberoepe goedgekeur is. Die navorser is van mening dat die Keirse- en die Dominant-Influencer-Steadiness-Compliance (DISC) modelle van temperamentanalise in hierdie kategorie van assesseringsinstrumente vir maatskaplike werkers ressorteer, aangesien dit nie as psigometriese toetse geklassifiseer is nie. Van Zyl (1999:8) konstateer die volgende: "A new concept 'ecometrics' was defined and contextualised... The concept is of particular value in social work theory and practice... Ecometrics should be developed as a sub-discipline in social work...."

Die bestaande meetinstrumente om temperamente te analiseer, kan soos volg onderskei word:

- Die DISC- model is gebaseer op die teorie van dr Marstons. Die woord DISC is saamgestel uit die eerste letter van die vier primêre temperament tipe wat gemeet word, naamlik "*dominance, influence, steadiness, compliance.*" Die Keirse- model is gebaseer op die teorie van Carl Jung wat deur Keirse ontwikkel is. Die Myers-Briggs-type Indicator (MBTI) is ook gebaseer op die teorie van Carl Jung en deur Isabel Myers en Kathryn Briggs ontwikkel (Keirse, 1998:3). Isabel Myers en Kathryn Briggs het 'n vraelys ontwikkel wat sestien patrone van aksie en gedrag identifiseer. In dieselfde tydvak het Keirse ook Jung se teorie hersien en vier temperament tipes ontwikkel. Jung, 'n fisiologiese psigoloog, kan met Freud verbind word (Inscape Publishing, 1996). Hoewel Keirse-model en MBTI onafhanklik van mekaar ontwikkel is, het die twee modelle ooreenstemming getoon (Berens, 2000:37 en Inscape Publishing, 1996). Boyd (2004:230) is van mening dat die DISC-model die taal aan ouers voorsien om die verskille wat by kinders en volwassenes bestaan, uit te wys. Die DISC-model

gee aan ouers die kennis om hulle ouerskapstyl so aan te pas om by die kinders se temperamente te pas.

- Die Keirsej-model is 'n welbekende hulpmiddel in die VSA om persone te help om hulleself asook ander persone met wie hulle in kontak is, beter te verstaan (Keirsej, 1998:1 en Struwig, 2004). Die DISC-model is 'n temperamentanalise waar die persoon met behulp van 'n vraelys in vier temperamentkategorieë ingedeel kan word. Die Keirsej-model en die DISC-model word gebruik om 'n individu se gedrag te bepaal en daaruit 'n geneigdheid vir 'n bepaalde temperament tipe aan te dui. Die DISC-model vraelys bied dus drie of vier gedragsmoontlikhede waaruit 'n individu 'n keuse moet maak om sy mees en min geneigde gedrag aan te dui (Bonnstetter *et al.*, 1993:25). Deur middel van die DISC-model kan die terapeut bepaal, waarom 'n individu voel, dink en optree soos wat hy optree (Rohm, 1998:13). Die DISC-model meet hoofsaaklik volwasse gedrag en is gestandaardiseer vir volwassenes. Die Keirsej-model is in die proses om gestandaardiseer te word in Suid-Afrika. Die MBTI is 'n bestaande psigometriese toets wat nie deur maatskaplike werkers benut mag word nie.

Inscape Publishing (1996) is van mening dat die MBTI-profiel en die DISC-model nie met mekaar gekorreleer kan word nie. Een van die redes waarom die DISC-model en die Myers Briggs type Indicator nie met mekaar kan korreleer nie, is as gevolg van die feit dat beide se teoretiese oorsprong verskil en dat die twee instrumente verskillende aspekte meet. Die DISC-model beskryf gedrag gebaseer op hoe mense hulleself beskou, teenoor die Myers Briggs type Indicator wat dui op hoe elke persoon die omgewing intellektueel en houdingsgewys benader en hierdie inligting verwerk. Weens die feit dat die twee modelle verskillende tipe inligting verskaf, kan dit daartoe lei dat elkeen mekaar onafhanklik kan aanvul. Beide is vir verskillende doelwitte ontwikkel en op verskillende uitgangspunte van menslike gedrag gebaseer. Die DISC-model is

ontwikkel om 'n persoon se gedrag te beskryf wat waargeneem kan word, terwyl die MBTI ontwikkel is om 'n persoon se bewuste en onbewuste gedrag te meet.

- Berens (2000:38) meen dat die Keirsey model op Jung se teorie op die vlak van sestientipe-patrone gebaseer is. Die vierletter-kode van die MBTI type Indicator stem ooreen met Keirsey se sestientipe-patrone. Die mening word gehuldig dat die MBTI deur Isabel Myers en Katherine Briggs ontwerp is, wat op vier skale gebaseer is, naamlik ekstroversie teenoor introversie, sintuiglik teenoor intuïsie, gevoelens teenoor denke en beoordeling teenoor waarneming. Die vier skale klassifiseer mense in sestien tipes. Die MBTI lê klem op beide denke en gedragsreaksies gebaseer op aangeleerde gewoontes. Keirsey het op die teorie uitgebrei deur die sestien tipes in vier temperamente in te deel, naamlik die SJ, SP, NF en NT. Viawest (2006) is van mening dat die grootste verskil tussen MBTI en die Keirsey-model geleë is in die feit dat Keirsey langtermyn waarneembare gedragspatrone beskryf, terwyl die MBTI dit wat in mense se gedagtes is, beskryf. Die MBTI beskryf 'n liniêre vierfaktor-model teenoor die Keirsey-model wat 'n sistemiese veldteorie-model beskryf. Die Myers-Briggs Type-indicator hanteer nie die opvatting van temperament en karakter voldoende nie (Viawest, 2006). Een van die praktiese probleme wat bestaan in die literatuur ten opsigte van verskillende modelle om temperamente te meet is, is dat die literatuur die verskillende modelle en meetinstrumente met mekaar vermeng, sodat dit voorkom of dit dieselfde is en dieselfde meet. Dit bring verwarring mee vir terapeute wat die modelle wil benut (Viawest, 2006). Hieruit kan die afleiding gemaak word dat die MBTI, die Keirsey-model en die DISC-model nie dieselfde meet nie; en dus kan die resultate nie met mekaar vergelyk word nie. Die DISC-model meet waarneembare gedragspatrone in 'n persoon se omgewing. Dit blyk verder dat die MBTI nie op temperament en die beskrywing daarvan ingestel is nie, maar eerder op persoonlikheidstipes. Al die meetinstrumente word benut om volwassenes se temperamente te meet.

- Die navorser het opleiding in die Keirsej-model in Suid-Afrika ontvang en het verskeie internasionale literatuur ten opsigte van die model aangekoop. Die beplanning was om die twee modelle, naamlik die Keirsej-model en die DISC-model, met mekaar te trianguleer. Uit die literatuurstudie ten opsigte van die twee modelle is gevind dat daar teenstrydighede bestaan ten opsigte van ooreenkomste en verskille van die modelle. Die twee modelle is dus nie met mekaar verbind nie. Die navorser het die Keirsej-model se hoof temperamenttipes in die literatuurstudie in 3.7.4 uiteengesit om die maatskaplike werkers bewus te maak dat daar naas die DISC-model 'n verdere temperamentmodel bestaan wat onafhanklik van die DISC-model benut kan word.

Uit 'n wye literatuursoektog en navrae by kundiges blyk dit dat daar tans nie 'n gestandaardiseerde assesseringsinstrument bestaan om kinders se temperamente mee te bepaal nie. Van Zyl (2004) beklemtoon dat maatskaplike werkers dringend aandag behoort te skenk aan die standaardisering van meetinstrumente wat ook vir howe aanvaarbaar sal wees. Hy meen 'n klassifisering van temperamente wat op 'n wetenskaplike grondslag gebaseer is, word deur die howe, veral die gesinsadvokaatkantoor, benodig. Die navorser het die literatuur oor temperamente en die DISC-model benut om 'n kontrolelys van die kinders se gedrag saam te stel. Hierdie selfontwerpte kontrolelys is tydens die empiriese studie aan die ouers gegee om te voltooi en deur die navorser self ook benut tydens die assessering van die kinders. Dit is gedoen om die kinders se geneigdheid om te dink en op te tree te bepaal, om uiteindelik 'n moontlike temperamentprofiel van die kinders saam te stel. Die navorser beoog om die selfontwerpte kontrolelys met die oog op standaardisering daar te stel vir terapeute om dit te gebruik, juis omdat daar 'n leemte aan sodanige assessering van kinders bestaan.

Uit die voorafgaande blyk daar 'n behoefte by ouers te wees aan kennis en begrip van:

- hulle kind se denk- en gedragsvoorkeure om so die kind se temperament te bepaal, en

- hoe hul kind se temperament ooreenstem of verskil van hul eie en die invloed van temperamentooreenkomste of temperamentverskille op die ouer-kind-verhouding, veral na aanleiding van die ouers se interpretasie van die kind se sosio-emosionele behoeftes.

Fourie (2004) en Van Deventer (2004) is van mening dat daar tans nie 'n program bestaan waar ouers toegerus word met kennis oor hulle kinders se temperamente en die invloed daarvan op die kind se denke en gedrag nie. Sodanige program kan doeltreffend deur maatskaplike werkers benut word, om ouers te bemagtig wanneer hul kinders uit hulle sorg verwyder is en die kinderhof aanbeveel dat kinders herstel word onderhewig daaraan dat die ouers by 'n ouerleidingprogram moet inskakel (Viljoen, 2004; Myburgh, 2004; Van Zyl, 2004). Die programme kan ook vir voorkoming benut word.

Hierdie navorsingstudie gaan in Delmas ontwikkel, geïmplementeer en geëvalueer word gesien in die lig dat die navorser 'n privaat praktyk in Delmas het en die kinderhof en Christelike Maatskaplike Raad, Delmas 'n behoefte aan sodanige programme geïdentifiseer het.

'n Gebrek aan toepaslike programme in die maatskaplikewerkpraktyk oor die verskillende temperamente en behoeftes van kinders wat nie deur ouers bevredig en verstaan word nie, het dus hierdie studie nodig gemaak. Die navorser het dus gepoog om 'n program daar te stel wat tydens voorkoming en vroeë intervensie, maar ook vir rekonstruksiedoeleindes, benut kan word.

Die navorsingsprobleem is dus dat daar nie 'n bemagtigingsprogram vir ouers bestaan waar die ouer en kind se temperament tipe geanaliseer en in ag geneem word nie.

In hierdie studie word die fokus op die ontwikkeling van 'n ouerbemagtigingsprogram geplaas om in bogenoemde behoefte te voorsien. Die ontwikkeling van 'n bemagtigingsprogram sal daartoe bydra dat ouers hulle denke oor hulle kinders se gedrag kan herformuleer en toepaslike ouerskapvaardighede kan aanleer. Voorgenoemde kan

lei tot hegte verhoudings binne die gesin, wat optimale funksionering in die gesin en gemeenskap tot gevolg mag hê.

1.3 DOEL, DOELSTELLING EN DOELWITTE VAN DIE NAVORSING

1.3.1 Doel van die studie

Daar word vervolgens aandag gegee aan die doelstelling en doelwitte wat vir hierdie studie opgestel is. Volgens Fouché (2002a:107) beteken die doel van die studie: “The end toward which effort or ambition is directed”, terwyl doelwitte die stappe is wat een vir een geneem moet word om dit te bereik. Die doel van die studie was om verkennende navorsing te onderneem rakende temperamentkategorieë wat bestaan. Verkennende navorsing is, volgens Delport en Fouché (2002:357), daarop gemik om nuwe konsepte of teorieë te ontwikkel. Volgens Neuman (2000:19) het verkennende navorsing ten doel om rondom idees en tentatiewe teorieë te eksploreer, ‘n weldeurdragte beeld rakende feite te ontwikkel en die moontlikheid van verdere navorsing te ondersoek. Die belangrikste doelwitte van verkennende navorsing is om konsepte te verfyn en hipoteses vir verdere navorsing te ontwikkel (Bless & Higson-Smith, 1995:43). Daar gaan in hierdie studie gepoog word om rondom temperament as konsep te eksploreer. Die ontwikkeling van so ‘n bemagtigingsprogram vir ouers met kinders in hulle middelkinderjare word dan ook beskryf.

Beskrywende navorsing poog om ‘n waarheidsgetroue beeld van die waargenome te gee en wil ‘n beeld van die werklikheid weergee (Neuman, 2000:23). Die navorser gaan poog om verslag te doen oor die konseptuele kenmerke van die temperamentverskille en die hantering daarvan.

Die doel van die studie is dus om deur middel van ‘n verkennende en beskrywende ondersoek ‘n ouerbemagtigingsprogram met benutting van ‘n temperamentanalise te ontwikkel vir ouers met kinders in die middelkinderjare, sodat ouers hulle kinders kan verstaan.

1.3.2 Doelstelling van die studie

Die volgende doelstelling is vir die betrokke studie gestel:

- om 'n bemagtigingsprogram wat op die benutting van temperamentanalise gebaseer is, vir ouers met kinders in die middelkinderjare te ontwikkel en die bruikbaarheid van so 'n program te evalueer.

1.3.3 Doelwitte van die studie

Die volgende doelwitte is vir die betrokke studie gestel:

- Om 'n teoretiese kennisraamwerk op te bou ten opsigte van:
 - wat temperament behels
 - die invloed van temperamentooreenkomste en -verskille by ouers en die invloed daarvan op die ouer-kind-verhouding
 - die ontwikkelingstake van die kind in die middelkinderjare en gesinstake ten opsigte van hierdie kind
 - die DISC-model in die bepaling van gedrag en uiteindelik temperament.
- Om 'n behoeftebepaling by ouers van kinders in die middelkinderjare te doen oor die inhoud van 'n program wat temperamentanalise benut.
- Die ontwikkeling van 'n ouerbemagtigingsprogram aan die hand van Rothman & Thomas (1994).
- Om die ouerbemagtigingsprogram empiries te implementeer.
- Om die impak van die ouerbemagtigingsprogram te evalueer.

- Om aanbevelings te maak ten opsigte van die benutting van die program deur maatskaplike werkers.

1.4 NAVORSINGSVRAAG EN HIPOTESE VIR DIE STUDIE

‘n Hipotese word deur Kerlinger (1986:17) beskryf as ‘n vermoedelike stelling van die verhouding tussen twee of meer veranderlikes. ‘n Veranderlike is ‘n eienskap of attribuut van ‘n persoon of fenomeen wat meer as een waarde op ‘n kontinuum kan aanneem en wat empiries waarneembaar is (Cresswell, 2003:93, 108; Bless & Higson-Smith, 1995:37).

‘n Navorsingsvraag word, volgens Strydom en Delport (2002:327), gestel met die doel om onduidelike gedagtes met betrekking tot die onderwerp te orden en te formuleer.

‘n Navorsingsvraag verskil van ‘n hipotese, wat op die verband met twee of meer veranderlikes fokus.

Vir die doeleindes van hierdie navorsing sal ‘n navorsingsvraag en hipotese gestel word. Cresswell (2003:114) meld die rede waarom sekere studies ‘n navorsingsvraag en hipotese het: “Mixed methods studies need to have both qualitative and quantitative research questions (or hypotheses) included in die studies to narrow and focus the purpose statements.”

Een van die doelstellings van die kwalitatiewe navorsingsmetode as eerste fase van hierdie studie, is om belangrike vrae, prosesse en verhoudings te ontwikkel en nie net om dit te toets nie (De Vos & Schulze, 2002:19). Die inligting wat met behulp van die navorsingsvraag tydens die behoeftebepaling ingesamel word, sal benut word om die bemagtigingsprogram te ontwikkel.

Fase 1 (empiriese studie): Kwalitatiewe deel: Navorsingsvraag

- Wat is die behoeftes van ouers ten opsigte van 'n program waarin temperamentanalise ten opsigte van hulleself en hul kind in die middelkinderjare benut word ten einde die ouer-kind-verhouding te bevorder?

Fase 2 (empiriese studie): Kwantitatiewe deel: Hipotese

'n Hipotese word vir die kwantitatiewe tweede fase van die navorsing gestel. Die verwagte verhoogde kennis (op grond waarvan bemagtiging beoordeel word), is dan die afhanklike veranderlike. Die volgende hipotese word gestel:

- Indien 'n bemagtigingsprogram wat temperamentanalise insluit, met ouers van kinders in hulle middelkinderjare benut word, behoort die ouers se kennis so te verhoog dat hulle daardeur bemagtig sal word om hul kinders se gedrag beter te verstaan.

1.5 NAVORSINGSBENADERING

Die keuse van die benadering wat die studie gaan volg, bepaal die metode wat in die navorsingstudie gebruik gaan word (De Vos & Schulze, 2002:15). Daar kan tussen drie benaderings onderskei word, naamlik die kwalitatiewe, kwantitatiewe – of die gekombineerde kwalitatiewe – en kwantitatiewe benadering. Die keuse watter benadering die toepaslikste is, word bepaal deur die onderliggende aannames en basiese karaktertrekke van die onderskeie benaderings (De Vos & Schulze, 2002:15; Neuman, 2000:16). Neuman (2000:17) konstateer verder dat die drie benaderings beduidend van mekaar verskil. Die verskil tussen die kwalitatiewe en kwantitatiewe benadering is hoofsaaklik die verskil tussen numeriese data en nie-numeriese data.

Die aanname van die kwalitatiewe benadering berus op die feit dat 'n nuwe navorsingsterrein verken, beskryf of verklaar word (De Vos, 2002b:363). Hierdie

skrywers is verder van mening dat kwalitatiewe navorsing 'n dieptestudie aangaande 'n verskynsel is (De Vos, 2002b:363). Cresswell (1998:14) en Mouton (1996:95) konstateer dat die kwalitatiewe benadering in 'n natuurlike omgewing onderneem word, waar die navorser 'n instrument van data-insameling is. Kwalitatiewe navorsing voorsien dus beskrywende data in die deelnemers se eie geskrewe of verbale woorde. Die kwalitatiewe navorser probeer eerder verstaan as verduidelik, natuurlike waarnemings doen eerder as gekontroleerde meetmetodes gebruik en verder is dit 'n subjektiewe ontdekking van die werklikheid van die perspektief.

Die aanname van die kwantitatiewe benadering berus daarop om 'n verskynsel op 'n objektiewe wyse te meet, hipoteses en menslike gedrag te toets (De Vos, 2002b:363; Schurink, 1998:242). 'n Karaktertrek van die kwantitatiewe benadering is dat die benadering hoogs geformaliseerd en gekontroleerd is (Fouché & Delport, 2002:79). Kwantitatiewe navorsing toets en bevestig oorsaak, gevolg en hipotese van die sosiale werklikheid (realiteit) (Grinnell & Williams, 1990:187). Die kwantitatiewe benadering is gebaseer op positivisme, wat wetenskaplike verduidelikings numeries weergee. (Vergelyk Mouton, 1996:95.)

Die derde tipe benadering wat Fouché en Delport (2002:79) beskryf, is die gekombineerde benadering. 'n Gekombineerde benadering is waar die kwalitatiewe en kwantitatiewe benadering gekombineer word in een studie.

Cresswell (1994:173-190) het tussen verskillende modelle van 'n kombinasie van kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing onderskei. Die navorser beoog om Cresswell se tweefase-ontwerpmodel te benut. (Vergelyk De Vos, 2002d: 340.) Die tweefase-ontwerpmodel word benut wanneer eers die kwalitatiewe navorsing en dan kwantitatiewe navorsing benut word. Die voordeel verbonde aan die benadering is dat die twee paradigmas duidelik van mekaar geskei is, wat die navorser in staat stel om die paradigmas van elke fase deeglik bekend te stel. Die kwalitatiewe benadering is 'n paradigma in navorsing met verskillende uitgangspunte wat dit onderskei en gebaseer is op wêreldsieninge van wat wetenskaplike waarheid tot gevolg het. Kwalitatiewe navorsing kan gedefinieer word as 'n multiperspektiewe benadering wat verskillende

kwalitatiewe tegnieke en data- insamelingsmetodes benut. Die uitgangspunte is dat gepoog word om die betekenis wat mense binne 'n sekere opset aan die realiteit heg, deur middel van die navorsing, te bekom (Schurink, 1998:240).

Tydens die eerste fase van die studie is die kwalitatiewe benadering gevolg, waar 'n behoeftebepaling gedoen is om by die ouers vas te stel waaruit die program moet bestaan. Vir hierdie behoeftebepaling is twee fokusgroepe gebruik en die inligting is saam met die literatuurstudie en inligting wat van kundiges verkry is, benut vir die programontwikkeling.

As tweede fase van die studie, is die kwantitatiewe benadering gevolg. 'n Selfontwerpte vraelys wat tydens die voor- en natoets gebruik is, is benut om die effek van die intervensieprogram te bepaal. Die kwantitatiewe benadering is gebaseer op algemene wette. Die doel is dat die sosiale wêreld objektief gemeet word. Die navorser is objektief en dus nie deel van die ondersoek nie (Schurink, 1998:242).

1.6 SOORT NAVORSING

Volgens Fouché (2002a:108) kan daar tussen twee soorte navorsing onderskei word, naamlik basiese of toegepaste navorsing.

Toegepaste navorsing het ten doel om oplossings vir probleme te ontwikkel en om die oplossing in die praktyk toe te pas (Fouché, 2002a:108). Babbie (2004:28) meen dat toegepaste navorsing ten doel het om kennis wat bekom word, in aksie te omskep ten einde 'n verbetering van omstandighede te bewerkstellig. Toegepaste navorsing word dus onderneem wanneer 'n probleem ondersoek word, ten einde oplossings te bekom en dit dan in die praktyk te implementeer.

Rothman en Thomas (1994:9) konstateer dat intervensienavorsing 'n nuwe standpunt is wat onder toegepaste navorsing ressorteer. Die doel daarvan is om die navorsing in die praktyk toe te pas. As toegepaste navorsing, is die fokus daarop om lig te werp of moontlike oplossings te bied vir praktiese probleme, wat normaalweg sekere vorme van

intervensie insluit. De Vos en Schulze (2002:12) is verder van mening dat intervensienavorsing nuwe hulpmiddels ontwikkel, implementeer en evalueer om die probleem in die praktyk te hanteer.

Met die doel en navorsingsvrae in gedagte, sal intervensienavorsing dus die mees gepaste soort navorsing wees om 'n ouerbemagtigingsprogram te ontwikkel en die bruikbaarheid daarvan te evalueer en sodoende die navorsingsprobleem te beantwoord.

1.7 NAVORSINGSONTWERP EN NAVORSINGSTRATEGIE

Die navorsingsontwerp en navorsingstrategie hou onderskeidelik verband met 'n kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsingsbenadering (De Vos, 2002a:36; Cresswell, 2003:153, 183). Die begrip ontwerp verwys na die plan of bloudruk wat tydens 'n kwantitatiewe benadering gevolg word (Fouché & De Vos, 2002:138). Die navorsingsontwerp word deur Mouton (1996:55) gedefinieer as: "A plan or blueprint of how one intends conducting the research". Volgens Cresswell (2003:183) verwys die begrip navorsingsprosedure na die prosesse wat die navorser tydens die kwalitatiewe navorsing volg.

1.7.1 Navorsingsontwerp

Die navorsingsontwerp kan gedefinieer word as 'n plan vir die navorsing wat gedoen gaan word. Dit is die operasionalisering van veranderlikes sodat dit gemeet kan word, die selektering van 'n steekproef, insameling van inligting om te gebruik as 'n basis om die hipotese te toets en die analisering van die resultate (Fouché & De Vos, 2002:137). Daar kan tussen verskillende kwantitatiewe ontwerpe onderskei word (Fouché & De Vos, 2002:138). Die enkelstelselontwerp wat 'n sub tipe is van kwasi-eksperimentele assosiasie-ontwerp, gaan benut word om die bruikbaarheid van die bemagtigingsprogram te toets. Om dienslewering aan maatskaplikewerkkliënte te evalueer, word gebruik gemaak van enkelstelselontwerpe (Grinnell & Williams, 1990:161).

Enkelstelselontwerp-navorsing kan inligting voorsien oor hoe effektief ‘n diensleweringprogram met individue werk, sodat alternatiewe of aanvullende strategieë aangeneem kan word indien nodig. Die enkelstelselontwerp dui volgens Strydom (2002a:151) daarop dat ‘n enkele subjek op ‘n herhalende basis bestudeer word. Die enkel subjek kan ‘n individu, familie, groep, organisasie of gemeenskap wees. Die enkelstelselontwerp kan volgens Strydom (2002a:151) gekoppel word aan die kwantitatiewe benadering. Strydom (2002a:151) beskryf die enkelstelselontwerp soos volg: “Any therapist should always be able to determine which changes have taken place in a client’s problem and whether it was the intervention that initiates these changes.” Die navorsingsdata word met behulp van ‘n vraelys ingesamel en met behulp van grafieke en statistieke weergegee en geanaliseer, wat dus ‘n kwantitatiewe benadering is.

Die navorser het die A-B-A-ontwerp as een van die soorte van die enkelstelselontwerpe in die studie benut. Die basislyn (A) is die periode voor die aanvang van die implementering van die program. Die (A) dui dus op meting deur middel van ‘n selfontwerpte vraelys. Die natoets (A) het gedien as die evalueringsinstrument en dieselfde vraelys is weer gebruik. Op grond hiervan kon die navorser bepaal of die intervensieprogram (B) ‘n verandering in die respondente se kennis oor hulle eie en hulle kinders se temperamente te weeg gebring het. Die (B) is die intervensie, naamlik die bemagtigingsprogram wat geïmplementeer is.

1.7.2 Navorsingstrategie

Daar kan volgens Fouché (2002b:272) tussen vyf navorsingstrategieë wat tydens die kwalitatiewe navorsing gevolg kan word, onderskei word. In hierdie navorsingstudie is die fenomenologiese strategie gevolg. Die fenomenologiese strategie se doel is om die betekenis wat onderwerpe vir individue se daaglikse lewe gee, te verstaan en te interpreteer. ‘n Fenomenologiese strategie beskryf die betekenis wat individue aan ‘n sekere verskynsel, onderwerp of konsep heg (Fouché, 2002b:273). Die navorser wil die betekenis vasstel wat die respondente het oor hulle persepsie van die verskynsel of fenomeen temperament. In die geval van hierdie navorsing wil die navorser dus die

respondente se persepsie van die fenomeen temperament vasstel en wat hulle behoefte is ten opsigte van die inhoud van die bemagtigingsprogram wat op temperamentanalise gebaseer is.

1.8 NAVORSINGSPROSEDURE OF WERKSWYSE

Die navorsingsprosedure neem die vorm van 'n intervensie aan. Intervensienavorsing word deur De Vos (2002c:394) beskryf as: “an existing, new view of applied research in social work” Intervensienavorsing word as 'n gepaste navorsingsontwerp vir hierdie navorsing beskou aangesien die fokus daarop is om moontlike oplossings te bied vir verhoudingsprobleme wat tussen ouers en kinders voorkom. Ouers ken en verstaan nie hulle eie en hulle kinders se temperamente nie. 'n Bemagtigingsprogram word dus ontwikkel deur die benutting van 'n temperamentanalise. Die intervensienavorsingsproses word deur Rothman en Thomas (1994:28) en De Vos (2002c:394-418) in ses fases bestaande uit onderafdelings, ingedeel. Hoewel hierdie stappe onderskei kan word, kan baie van die aktiwiteite wat geassosieer word met elke fase, voortgaan nadat daar met die volgende fase begin is. Daar kan ook terugkeer word na die vorige, as probleme ondervind word wanneer nuwe inligting na vore tree. 'n Skematiese voorstelling van die ses fases en 'n uiteensetting van die verskillende stappe in elke fase word gegee vir 'n volledige beeld van die totale ontwerp. Die fases kan as volg verduidelik word:

1.8.1

FASE 1: PROBLEEM-ANALISE EN PROJEKBEPLANNING

Probleemidentifisering is die eerste stap in hierdie fase. Identifikasie van die probleem kom volgens Rothman en Thomas (1994:29) en De Vos (2002c:397) in twee faktore voor, naamlik: Die eerste faktor erken dat bepaalde norme in die gemeenskap bestaan. Hierdie norme is op sosiale waardes gebaseer en definieer bepaalde vlakke van gedrag of welstand. Die tweede faktor dui daarop dat daar 'n bepaalde diskrepansie tussen die norme en die bestaande gedrag of welstand van die individue of groepe bestaan. Met betrekking tot hierdie navorsingstudie geld die norme van 'n goed aangepaste kerngesin

as entiteit wat in die makro gemeenskap funksioneer asook enkelouers met kinders in die middelkinderjare.

1.8.1.1 Identifisering en insluiting van kliënte

Om ouers te wees, is dié belangrikste werk in die wêreld. Alles wat ouers doen, het 'n invloed op hulle kinders en die vorming van hulle kinders vir die jare wat volg (Mellor & Mellor, 1999:vii). Indien ouers nie hulle kinders se behoeftes en gevoelens verstaan en in ag neem nie, kan dit daartoe aanleiding gee dat kinders onaanvaarbare gedrag sal gebruik om hulle behoeftes te bevredig. Die onaanvaarbare gedrag het uiteindelik ook 'n negatiewe invloed op die gesin en gemeenskap. Uit die praktyk blyk dit dat ouers bekommerd is oor hulle gebrek aan kennis oor hulle kinders se behoeftes en temperamente ten einde hulle kinders beter te verstaan. (Vergelyk 1.2.) Die navorser is van mening dat temperament deel vorm van die mens se maatskaplike funksionering en dat dit deel vorm van die veld van maatskaplike werk. Keirse (1998:30) sluit hierby aan en noem: "Temperament determines behavior because behavior is the instrument for getting us what we must have, and satisfying our desire for that one thing we live for."

Die navorser se hoofargument is dat indien ouers met kennisvaardighede rakende temperamente bemagtig word, dit daartoe kan bydra dat ouers hulle kinders beter sal verstaan, wat positiewe verhoudinge tot gevolg sal hê. Die populasie van hierdie studie word beskou as alle ouers en enkelouers met kinders in die middelkinderjare in Delmas.

1.8.1.2 Bewerk toegang en samewerking

Gesprekke met sleutelinformante dien as hulpmiddel vir die navorser om te begryp wat die informant kan bied en hoe om die voordele vir potensiële deelnemers te bepaal. Suksesvolle intervensienavorsers vorm 'n samewerkende verhouding met verteenwoordigers van die opset, deur hulle by die probleemidentifisering, die beplanning van die projek en die implementering van die intervensie betrokke te kry (De Vos, 2002c:399). Die navorser het dus samewerking van die ouers betrokke by die studie bekom, om sodoende hulle kinders vrywillig te bring vir twee

groepsassesseringssessies. Die ouers moes ook self verantwoordelikheid neem om die werkswinkel by te woon en die individuele sessies na te kom.

- **Fase een: Empiriese gedeelte (Kwalitatiewe navorsing)**

Die navorser het die twee fokusgroepe saamgestel deur van nie-waarskynlikheidsseleksie gebruik te maak. Die fokusgroepe het uit vyf ouerpare elke bestaan. Doelbewuste steekproeftrekking is benut. Die respondente wat by die fokusgroepe betrek is, het almal kinders in die middelkinderjare en is almal in Delmas woonagtig. Die fokusgroepbesprekings het by die navorser se praktyk (Nederduits Gereformeerde Gemeente Delmas) plaasgevind. 'n Skrywe is aan die ouers wat deel van die fokusgroepe was, gerig om die doel van die studie uiteen te sit. Skriftelike ingeligte toestemming om aan die fokusgroepbespreking deel te neem, is van die ouers verkry. (Sien bylaag 1.) Hierdie ooreenkoms het samewerking tussen die navorser en die respondente bevorder, deurdat die respondente ingelig is wat van hulle verwag is.

- **Fase twee: Empiriese gedeelte (Kwantitatiewe navorsing)**

Die navorser het inligtingsdokumente vir 'n tydperk van twee maande op die dorp Delmas se web-tuiste geplaas, waar die doel van die hoofstudie verduidelik is. Die persone wat vrywillig aangemeld het na aanleiding van die dokument op die Internet, is as respondente geselekteer vir die implementering van die program. Die persone wat toegang het tot die Internetfasaliteit, is as populasie beskou. Die navorser het dus van 'n nie-waarskynlikheidsseleksie gebruik gemaak, aangesien die lede van die populasie nie 'n gelyke kans gehad het om gekies te word nie (Strydom & Venter, 2002:203). Agt ouerpare het vrywillig aangemeld. Vier ouerpare en een enkelouer het aan die kriteria voldoen, en is by die studie betrek. (Vergelyk 1.10.) Daar was genoeg belangstelling en die uitnodiging is nie herhaal nie. 'n Skrywe is aan die ouers wat geselekteer is, gerig om die doel van die navorsing uiteen te sit. Skriftelike ingeligte toestemming om aan die program deel te neem, is van die ouers en die kinders verkry. (Sien Bylaag 2) Die

ouers wat geselekteer is, was verantwoordelik om hulle kinders in die middelkinderjare vir twee assesseringsessies by die navorser se praktyk te besorg.

1.8.1.3 Analiseer geïdentifiseerde probleem

‘n Kritiese aspek van hierdie fase is geleë in die aspekte wat deur die mense geetiketteer word as gemeenskapsprobleme. Sleutelvrae in die verband is:

- “Wat is die teenstrydigheid wat bestaan tussen die ideale en werklike omstandighede?”
- Vir wie is die situasie ‘n probleem?
- Wat is die negatiewe gevolge van die probleem vir die individue?
- Wie moet verantwoordelikheid aanvaar vir die oplos van die probleem?
- Watter gedrag van die kliënt moet verander, ten einde die probleem as opgelos te beskou?
- Op watter vlak moet die probleem aangespreek word?” (De Vos, 2002c:402).

Volgens Hemphill en Sanson (2001:42) is gedragsprobleme aan die toeneem. Dit is bevestig deur Childline Suid-Afrika (2000), waar meer as tweeduisend sake betreffende gedragsprobleme gedurende 2004/2005 hanteer is. Gedragsprobleme kan dus beskou word as ‘n gemeenskapsprobleem. Dit impliseer dat indien gedragsprobleme nie hanteer word nie, dit daartoe aanleiding kan gee dat nie net die gesin as sosiale sisteem negatief beïnvloed word nie, maar ook die wyer gemeenskap (Hemphill & Sanson, 2001:42). Hierdie implikasie, dat gedragsprobleme wat in die gesin voorkom ‘n negatiewe invloed op die gesin en die wyer gemeenskap het, word bevestig deur die “*South African Crime Research Guide*” se geskatte statistiek, soos van die 1996-sensus resultate bereken is.

Die navorsingsprobleem vir hierdie studie is dus dat daar ‘n gebrek aan ‘n toepaslike program vir ouers in die praktyk, is waar die ouer en kind se temperament-kategorieë geanaliseer en in ag geneem word. Dit gee aanleiding daartoe dat ouers nie kinders se behoeftes, denke en gedrag verstaan nie, wat weer tot wanverhouding kan lei.

Die hantering van die navorsingsprobleem, volgens die navorser, is daarin geleë dat ‘n bemagtigingsprogram op voorkoming en vroeë intervensie maar ook op rekonstruksiedienste moet fokus. Hierdie bemagtigingsprogram moet ouers bemagtig met kennis rakende hulle kinders en hulle eie temperament, om hulle kinders te begelei om optimaal te funksioneer en om gedragsprobleme te voorkom.

1.8.1.4 Formuleer doelwitte

Toepaslike doelwitte vir die beoogde navorsing is reeds geformuleer onder punt 1.3.3. Bepaling van doelstellings en doelwitte is die finale stap van die eerste fase.

1.8.2

Fase 2: INLIGTINGINSAMELING EN SINTESE

Die fase van inligtingversameling en –sintese impliseer nie “reinventing the wheel” nie (Fawcett, Suarez-Balcazar, Balvazar, White, Paine, Blanchard & Embree, 1994:31-32). Wanneer ‘n navorsingsprojek beplan word, is dit noodsaaklik om te bepaal wat andere reeds gedoen het. Die verkryging van kennis beteken verder die identifisering en verkryging van relevante tipe kennis en die benutting en integrering van toepaslike bronne van inligting (De Vos, 2002c:405).

1.8.2.1 Benut bestaande inligtingsbronne

Inligtingsoorsig bestaan uit die bestudering van geselekteerde empiriese navorsing en geïdentifiseerde aksies, relevant tot die bepaalde probleem wat bestudeer word. Die intervensienavorser moet wyer kyk as net na literatuur in sy spesifieke studieveld (De Vos, 2002c:405). ‘n Bibliografiese soektog is voor die aanvang van die navorsing geloods met betrekking tot die konsepte temperament, sosio-emosionele behoeftes van kinders en kinderontwikkeling. ‘n Kursus is bygewoon wat deur “Walk Thru the Bible” aangebied is met betrekking tot die bepaling van temperamente deur middel van die DISC-model. ‘n Sagtewareprogram in die verband is ook aangekoop. ‘n Kursus is ook

in terme van die Keirsey-model bygewoon. Die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Werk Diensberoepe het die gebruik van ekometrie wat die DISC-temperamentanalise en Keirsey-model insluit, goedgekeur. 'n Aantal kundiges op die gebied van temperamente is geraadpleeg oor die waarde, uitvoerbaarheid en metodologie van hierdie navorsing. Speltherapeutiese kursusse is deur die navorser bygewoon, waar onder andere praktiese vaardighede in gestaltpeltherapie en 'n model vir die implementering van programme van emosionele intellegensieprogramme vir kinders behandel is. Temperament as konsep het deel gevorm van beide kursusse. Die nodige inligting en literatuur wat in die kursusse verkry is, is volledig bestudeer in hoofstuk twee en drie.

1.8.2.2 Bestudering van natuurlike voorbeelde

'n Bruikbare bron van inligting is die waarneming van lede van die gemeenskap wat met die probleem of 'n soortgelyke probleem gekonfronteer is en hoe hulle gepoog het om die probleem te behandel. Onderhoude met persone wat die probleem ervaar, soos die kliënte of diensverskaffers, kan tot insig lei in watter intervensies suksesvol kan wees. Die bestudering van onsuksesvolle programme kan ook waardevol wees, aangesien dit bydra tot die begrip oor watter metodes en aspekte krities is vir die sukses van so 'n program (De Vos, 2002c:407).

Die navorser het gedurende die afgelope drie jaar (2002-2005) verskeie voorbeelde bestudeer en daar het reeds sekere aspekte na vore getree wat kan bydra tot die bereiking van die programdoelstellings. Telefoniese en/of persoonlike onderhoude is gevoer met: dr. B Blom (Maatskaplike werker in privaatpraktyk en senior lektor aan die Universiteit van die Vrystaat wat spesialiseer in opleiding van emosionele intelligensie waar temperament 'n groot rol speel); mev. L Tagg (personeelbestuurder wat spesialiseer in opleiding van die DISC-temperamentanalise en persoonlike ontwikkeling); dr. L Lilley (homopaat wat spesialiseer in die persoonlikheidsverskille by mense); dr. R de Klerk (medeskrywer van "*Emosionele intelligensie by kinders*" en senior lektor aan die Universiteit van Johannesburg); mev. Antoinette Struwig (maatskaplike werker in privaatpraktyk en aanbieder van die Keirsey-model in Suid-Afrika); adv Van Zyl (advokaat, Menseregtekommissie, Pretoria); mev. A Viljoen (hooflanddros, Delmas);

mev Kotze (arbeidsterapeut) en verskeie predikante en maatskaplike werkers. Hierdie kontakte het daartoe bygedra dat die navorser bruikbare inligting met betrekking tot temperamentanalise en assessering van die middelkinderjare-kind kon bekom. Die navorser het met ongeveer dertig moeders oor 'n tydperk van ses maande doelgerigte gesprekke gevoer oor temperamente. Daar is bevind dat die meeste van die moeders geen of beperkte kennis van temperamente het.

Die navorser het verder 'n behoeftebepaling by beide die twee Nederduitse Gereformeerde Gemeentes in Delmas uitgevoer met behulp van twee fokusgroepe bestaande uit vyf ouerpare met kinders in hul juniorprimêre skooljare. 'n Fokusgroep is volgens Greeff (2002:291) van waarde wanneer die navorser 'n groep respondente benut om oor gedagtes en gevoelens te eksploreer. Die behoeftebepaling was fase 1 en die kwalitatiewe gedeelte van hierdie studie. Die fokusgroepe is benut om die ouers se behoeftes met betrekking tot hulle kennis van hulle kinders se temperamente en die inhoud van die beplande bemagtigingsprogram te bepaal. Die fokusgroeplede is nie as deel van die respondente van die hoofondersoek gebruik nie.

Die fokusgroepe het oor die volgende aspekte gehandel:

Ouers se kennis van temperamentsverskille; kennis van hulle eie en hul kinders se temperamente en die invloed van temperament op denke en gedrag en die invloed daarvan op die ouer-kind-verhouding; en die ouers se behoefte aan die inhoud van die beplande program. Die fokusgroepe het voortgegaan totdat geen nuwe inligting meer na vore gekom het nie. 'n Bandmasjien is tydens elke sessie benut. Cresswell (1998:340) se stappe in die data-analise is gevolg. Hierdie stappe is die volgende :

- insameling en opname van data
- bestuur van data
- deurlees van data
- beskrywing, rangskikking en interpretering van data
- visualisering.

Die resultate wat van die fokusgroepegesprekke verkry is, is saam met die literatuurstudie benut vir die ontwikkeling van die bemagtigingsprogram vir ouers. Die resultate van die

kwalitatiewe fase een word in hoofstuk ses bespreek. (Vergelyk 6.4.3.) Bestaande dimensies, kategorieë en modelle van temperament word in hoofstuk drie bespreek.

1.8.2.3. Identifiseer funksionele elemente van suksesvolle modelle

Bestaande modelle van hulpverlening en nuutste navorsingstudies word geanaliseer. Kennis word dus geneem van dit wat reeds nasionaal en internasionaal bestaan. Nadat inligting van verskillende spesialiste bekom is deur middel van persoonlike en/of telefoniese kontakte, het dit duidelik na vore gekom dat daar 'n behoefte bestaan aan 'n bemagtigingsprogram vir ouers wat spesifiek op temperamente ingestel is, aangesien daar 'n gebrek aan so 'n program is.

1.8.3

Fase 3: DIE ONTWERP

Tydens hierdie fase word aandag geskenk aan die ontwerp van die intervensieprogram. Ontwerp word beskou as die proses waarvolgens die intervensie en die meetinstrument beplan word (De Vos, 2002c:407). Vir die eerste fase van die kwalitatiewe navorsing is 'n fenomenologiese strategie gevolg en vir die tweede kwantitatiewe fase is die enkelstelselontwerp benut om die bruikbaarheid van die bemagtigingsprogram te toets. (Vergelyk 1.7.1.) Die program is dus beplan en gereed gemaak vir die hoofondersoek.

1.8.3.1. Ontwerp 'n waarneembare sisteem

Die navorser moet 'n metode ontwerp om gebeure waar te neem wat verband hou met die verskynsel, sowel as 'n metode om die omvang van die probleem te ontdek en die invloed van die intervensie te bepaal (De Vos, 2002c:408). Die kwantitatiewe meting van die ouerbemagtigingsprogram (wat na die empiriese toetsing van die intervensie verwys) het met behulp van 'n self ontwerpte vraelys geskied. Hierdie evaluering het uit 'n voortoets en natoets van die program bestaan.

Kwalitatiewe waarneming van die program het met behulp van ongestruktureerde deelnemende waarneming geskied. Tydens ongestruktureerde waarneming, neem die navorser in 'n mate deel aan die aktiwiteite wat waargeneem word. Die navorser het tydens die aanbieding van die ouerbemagtigingsprogram as groepleier opgetree en vanuit hierdie hoedanigheid die respondente se reaksie op die intervensie waargeneem.

Definieer die afhanklike veranderlike: Dit is die veranderlike waarin die navorser verandering verwag (Strydom, 2002a:154). Die navorser was van mening dat daar 'n verandering in die ouers se kennis sal plaasvind nadat die intervensieprogram suksesvol deurloop is. Die navorser het dus verwag dat verhoogde kennis oor hulle eie en die kinders se temperamentooreenkomste en temperamentverskille en die hantering daarvan by die ouers kan voorkom.

Definieer die onafhanklike veranderlike: Dit is die veranderlike wat die navorser verwag die afhanklike veranderlike sal affekteer (Strydom, 2002a:155). Die onafhanklike veranderlike in hierdie studie was die ouerbemagtigingsprogram (Vergelyk 5.20.) wat geïmplementeer is.

1.8.3.2 Spesifiseer prosedures vir die intervensie

Ontwikkeling kan gedefinieer word as die proses waar 'n nuwe intervensie op 'n proefbasis geïmplementeer en gebruik word. Die sistematiese gebruik van prosedures en intervensie-tegnieke, wat tydens die ouerbemagtigingsprogram gebruik is, is geïdentifiseer en gespesifiseer. Die prosedure- elemente van 'n intervensie word dikwels deel van 'n praktykmodel, wat die finale produk van die navorsing is (De Vos, 2002c:394).

Die volgende afdelings kan as die funksionele raamwerk van die ouerbemagtigingsprogram dien.

**TABEL 1.1: BEMAGTIGINGSPROGRAM VIR OUERS DEUR DIE
BENUTTING VAN TEMPERAMENTANALISE VIR KINDERS IN DIE
MIDDELKINDERJARE**

GESTALTBEGINSEL	MOMENT	UITVOERING	TYD EN VERLOOP
Holisme	<ul style="list-style-type: none"> • Ken my kind se temperament ❖ Ken my temperament as ouer 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 1 • Assessering van kind se temperament in groepsverband • Sessie 2 • Assessering van ouers se temperament deur gestandaardiseerde DISC-vraelys te voltooi • Sessie 3 • Vastelling wat ouers se persepsie is van kind se temperament • Sessie 4 (Werkswinkel) • Ouers voltooi afsonderlik die selfontwerpte vraelys voor aanvang van program (A) van ABA ontwerp 	<p>1 week voor werkswinkel</p> <p>5 dae voor werkswinkel</p> <p>1 dag voor werkswinkel</p> <p>Terugvoering van die kontrolelys tov elke kind is tydens sessie ses hanteer</p> <p>Tydens werkswinkel</p>
Figuurgrond/Agtergrond	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe lyk die moontlike ideale 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 4 (vervolg) 	

	omgewing waar die individu kan voel hy is in beheer	<ul style="list-style-type: none"> • Werkswinkel • Wat is temperament • Wat is waarde van kennis van temperament • Wat is die leefwêreld van die kind in middelkinderjare • Kind se unieke temperament • Ontwikkelingstake en gesinstake van middelkinderjare • Kind se temperament en ouerskap • Voorvereistes vir ouerskap. • Mens is 'n eenheid in homself. Neuro-anatomie en temperament 	<p>Werkswinkel</p> <p>Power Point program</p> <p>Uitdeelstuk van brein</p>
Homeostase/Organismiese selfregulering	<ul style="list-style-type: none"> • Boustene vir 'n positiewe verhouding • Emosionele behoefte • Hoe wys ek as ouer my liefde vir my kind • Invloed van omgewing op temperamentverskille 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 4 (vervolg) • Werkswinkel • Vier boustene vir positiewe verhouding • Onvoorwaardelike aanvaarding en liefde • Emosionele behoefte t.o.v. temperament tipe • Begrip vir die kind se gedrag • Spanningsareas vanuit temperamente wat kan lei tot onvoltooidhede - • Faktore wat ouers se verhouding met die kind negatief beïnvloed • Hoe hanteer ek my kind 	<p>Werkswinkel</p> <p>Power Point program</p>
Onvoltooidheid			
Kontak	<ul style="list-style-type: none"> • Begrip vir kind se gedrag 		

		se spanning tov sy temperament	
Polariteite	<ul style="list-style-type: none"> • Sterkpunte en beperkinge t.o.v. temperament tipe 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 4 (vervolg) • Sterkpunte en beperkinge t.o.v temperament tipe • Dissipline 	Werkswinkel
Kontakgrens	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasie • Konflikhantering 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 4 (vervolg) • Hoe maak ek as ouer kontak met my kind t.o.v. temperamentsverskille • Hoe maak die temperamentverskille van kontakgrensversteurings gebruik. 	Werkswinkel Power Point program
Kind se proses	<ul style="list-style-type: none"> • Temperamentverskille 	<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 5 • Temperament tipe van die kinders – terugvoering. • Temperament tipe van elke ouer – terugvoering. • Voltooiing van selfontwerpte vraelys na afloop van program (A) van ABA-ontwerp. 	Individuele terugvoering Volledige verslag t.o.v. elke gesin
		<ul style="list-style-type: none"> • Sessie 6 • Terugvoering na een maand. 	

1.8.4

Fase 4: VROËË ONTWIKKELING EN VOORONDERSOEK

Ontwikkeling word beskou as die proses waarvolgens die innoverende intervensie geïmplementeer word tydens 'n voorondersoek, die intervensie geëvalueer word in terme

van doeltreffendheid van die nodige veranderinge aan die intervensie aangebring word vir die benutting in die hoofondersoek (De Vos, 2002c:395).

1.8.4.1 Ontwikkel 'n prototipe of voorlopige intervensie

Tydens hierdie sub tipe van fase vier is 'n funksionele kaart ontwikkel waar beskryf is wat die proses van die intervensie uitmaak (die volgorde van die gebeure), gedetailleerde beskrywing en motivering van elke stap, strukturele meganismes en tydlyne vir voltooiing van die intervensie (Strydom, 2002b:210). Om 'n prototipe vir die voorlopige intervensie te ontwikkel, kan dit vir die navorser nodig wees om 'n aanbiedingsmetode daar te stel en te selekteer, soos 'n werksessie (De Vos, 2002c:395).

Die beplande intervensiegedeelte van die studie is uitgevoer in die vorm van werksessies, individuele sessies met ouers en assesseringsessies met die kinders. Vir praktiese doeleindes is die intervensieprogram in afdelings en sessies verdeel. Die intervensieprosedures wat van toepassing is op hierdie navorsing, word volledig in hoofstuk vyf uiteengesit.

1.8.4.2 Uitvoering van die voorlopige intervensie

Met 'n voorlopige intervensie word bepaal of die intervensie werkbaar is. Die voorlopige intervensie word uitgevoer in 'n soortgelyke opset as waar die intervensie vir die gevorderde ontwikkeling sal plaasvind (Strydom, 2002b:212). 'n Loodstoets is met vyf kinders in hulle middelkinderjare van verskillende ouderdomme, naamlik ses, sewe, nege en tien jaar deurloop. Die vyf kinders is by twee assesseringsessies wat oor twee dae gestrek het, betrek. Die assesserings is gedoen na aanleiding van 5.22. om vas te stel of die aktiwiteite wat beplan is om die kinders se temperamente te bepaal, werkbaar is. Die vyf kinders se ouers het die kontrolelys soos uiteengesit in 5.23. voltooi. Die terugvoering ten opsigte van veranderinge van die kontrolelys is na die tyd aangebring. Die ouerbemagtigingsprogram is met die ouers afsonderlik bespreek. Die nodige veranderinge ten opsigte van die program is aangebring na die bespreking. Die ouerpare

met die kinders wat deel gevorm het van die loodsondersoek, is nie by die hoofondersoek ingesluit nie.

1.8.4.3 Toepassing van die ontwerp kriteria

Die ontwerp proses moet aangewys word deur algemene riglyne en waardes vir die intervensie (De Vos, 2002c:410). Relevante vrae wat in gedagte gehou moet word, is onder andere:

- Is die intervensie effektief?
- Is hierdie intervensie herhaalbaar?
- Is dit eenvoudig en prakties om te gebruik?
- Is dit aanpasbaar binne plaaslike gewoontes en waardes?

Nadat die aksie uitgevoer is, kan dit as gevolg van die resultate nodig wees om terug te beweeg na vroeëre fases in die navorsingsproses, indien probleme ondervind word of nuwe inligting bekom word (De Vos, 2002c:411).

Die nodige veranderinge is aan die vraelys, kontrolelys en die program aangebring om dit sodoende gereed te maak vir die hoofondersoek. Die volgende aspekte moes verdere aandag geniet:

- Sekere stellings van die kontrolelys is verander om dubbelsinnigheid uit te skakel
- Daar is veranderinge aan groepsaktiwiteit een aangebring (Vergelyk 5.22.)
- Daar is veranderinge aan die intervensieprogram aangebring en die program was gereed vir die hoofondersoek.

Die resultate van die intervensieprogram is in hoofstuk ses uiteengesit.

1.8.5.

Fase 5: EVALUERING EN GEVORDERDE ONTWIKKELING

Navorsingmetodiek word aangewend tydens die evalueringsfase van die intervensie navorsing. De Vos (2002c:397) konstateer tereg die volgende:

...the use of research methods in the evaluation phase of developmental research is not to provide programme appraisal for practice purposes but to contribute to knowledge of human behaviour; rather, their use is to produce outcome information as an integral part of a research-innovation process in which evaluation follows development, contributes to further design and development as necessary, and proceeds ultimately to adoption and widespread use.

Vier stappe word in die proses van evaluering en gevorderde ontwikkeling onderskei, naamlik die keuse van 'n eksperimentele ontwerp, versameling en analisering van die data, herhaling van die intervensie onder natuurlike omstandighede en die verfyning van die intervensie.

1.8.5.1. Keuse van 'n eksperimentele ontwerp

Vir die hoofondersoek is tien ouers (vyf ouerpare) en hulle kinders geselekteer. (Vergelyk 1.10.) Die ouerpare is bekom nadat die navorser inligtingsdokumente vir 'n tydperk van twee maande op die web-tuiste van Delmas geplaas het, waar die doel van die hoofstudie verduidelik is. Die persone wat vrywillig aangemeld het na aanleiding van die dokument op die internet is as respondente geselekteer vir die implementering van die program. Die navorser het dus van 'n nie-waarskynlikheidsseleksie gebruik gemaak, aangesien die lede van die populasie nie 'n gelyke kans gehad het om gekies te word nie (Strydom & Venter, 2002:203). Agt ouers het vrywillig aangemeld. Vier ouerpare en een enkelouer het aan die kriteria voldoen, naamlik dat die kinders in die middelkinderjare is. Daar was genoeg belangstelling en die uitnodiging is nie herhaal nie. Die hoofondersoek het by die navorser se praktyk, die Nederduits Gereformeerde Moedergemeente, Delmas plaasgevind. Die gemeente beskik oor 'n kerksaal waar die werkswinkel onderneem is. Toestemming is van die betrokke kerkraad verkry om hierdie fasiliteit te gebruik. (Sien Bylaag 3.)

1.8.5.2 Versameling en analisering van data

Die doel van die fase is, volgens die navorser, waar die ontwikkelde intervensieprogram toegepas gaan word soos wat dit beplan is. Vir die hoofondersoek is vier ouerpare (een

enkouer en vier ouerpare) met kinders in die middelkinderjare wat belanggestel het om deel van die ondersoek te wees, met behulp van 'n doelgerigte-steekproeftrekking geselekteer. 'n Doelgerigte-steekproeftrekking verwys na die tipe steekproef wat geheel en al op die navorser se oordeel berus (Strydom & Venter, 2002:207). (Vergelyk 1.10.) Die bemagtigingsprogram is by die navorser se privaatpraktyk deurloop.

- Vir praktiese doeleindes is die bemagtigingsprogram in sessies verdeel. Elke kontak met die respondente en die kinders het 'n sessie verteenwoordig. (Vergelyk tabel 1.1.)
- Die assessering van die kinders se temperamente het in groepsverband geskied oor twee agtereenvolgende middae. Die assessering het een week voor die werkswinkel plaasgevind. Hierdie gedeelte was sessie een en twee. (Vergelyk 5.22.)
- Die assessering van die respondente se temperamente deur middel van 'n gestandaardiseerde vraelys was sessie twee en het vyf dae voor die aanvang van die werkswinkel geskied. (Bylaag 5)
- Die vasstelling van die respondente se persepsie van die kind se temperament is deur middel van 'n selfontwerpte kontrolelys bepaal. (Vergelyk 5.23.) (Bylaag 8)
- Die selfontwerpte vraelys (A-enkelstelselontwerp) is tydens die werkswinkel voltooi. (Bylaag 4)
- Die werkswinkel waar die grootste gedeelte van die intervensieprogram bespreek is, as gevolg van tyd en die beskikbaarheid van respondente op een dag aangebied. (Vergelyk sessie 4, tabel 5.8.)
- Die individuele terugvoering ten opsigte van die DISC-model het by die respondente se wonings plaasgevind. Dit is as sessie vyf beskou. (Vergelyk tabel 5.8).
- Die selfontwerpte vraelys (A-enkelstelselontwerp) is na die individuele terugvoering voltooi. Die doel hiervan is om die twee metings (voor- en natoets) met mekaar te

vergelyk om die benuttingswaarde van die program te bepaal. Hierdie resultate word in hoofstuk ses bespreek. (Vergelyk 6.5.7.)

1.8.5.3 Herhaling van die intervensie onder natuurlike omstandighede

Herhaling onder natuurlike omstandighede dra by tot die vasstelling of die uitkomste van die intervensie veralgemeen kan word (De Vos, 2002c:413). Die doel van die navorsing was om die ouerbemagtigingsprogram te ontwikkel en te implementeer, wat gedoen is. Die program is ook geëvalueer. Die navorser het na voltooiing van die empiriese navorsing 'n seminar met kundiges aangebied. Waardevolle bydraes is tot die proefskrif bygevoeg.

1.8.5.4 Verfyn die intervensie

Na afloop van die implementering van die ouerbemagtigingsprogram het die navorser die program verfyn. Van die respondente het tydens die voltooiing van die vraelys (A-enkelstelselontwerp) na die ouerbemagtigingsprogram aangedui dat hulle 'n behoefte het aan meer inligting oor effektiewe ouerskap. (Vergelyk figuur 6.25.). Aanpassings in die taal, inhoud en intervensiemetodes is verder verfyn vir verspreiding. Die navorsingsverslag is geskryf en terugvoer is aan die ouers gegee. Twee wetenskaplike artikels is geskryf ten einde die resultate van die ondersoek bekend te stel.

1.8.6

Fase 6: VERSPREIDING VAN DIE NAVORSINGSPROJEK

Na afloop van die ontwikkeling van 'n program, is dit noodsaaklik dat potensiële gebruikers bewus gemaak word van die bestaan van die program. Die program moet dus bemark en versprei word. Hierdie studie maak egter slegs aanbevelings in hierdie verband. Die verspreiding word nie as deel van die navorsing onderneem nie.

Tabel 1.2 bied 'n opsomming van die fases en die aktiwiteite onder elke fase van die intervensienavorsingsmodel. Die navorsingstudie gaan Fase 1 – 5 uitvoer. Fase 6, die verspreiding van die navorsing, vorm nie deel van die studie nie.

Tabel 1:2 DIE FASES EN AKTIWITEITE VAN DIE INTERVENSIENAVORSINGSMODEL

Probleem-analise en projekbeplanning 1	Inligtingsinsameling en sintese 2	Ontwerp 3	Vroeë ontwikkeling en loodsondersoek 4	Evaluasie en gevorderde ontwikkeling 5	Verspreiding 6
Identifisering en insluiting van kliënte	Benutting van bestaande inligtingsbronne	Ontwerp van 'n waarnemingsis teem	Ontwikkeling van 'n prototype of voorlopige intervensie	Seleksie van 'n eksperimentele ontwerp	Voorbereiding van die produk vir verspreiding
Verkryging van toegang tot en samewerking in die opset	Bestudering van natuurlike voorbeelde	Spesifisering van prosedure-elemente van die intervensie	Uitvoering van 'n voorlopige intervensie	Insameling en analisering van data	Identifisering van potensiële markte vir die intervensie
Identifisering van die belange van teikenpopulasie	Identifisering van funksionele elemente van suksesvolle modelle		Toepassing van ontwerp kriteria op die voorlopige intervensiekonsep	Reproduksie van die intervensie in praktiese omstandighede	Ontwikkeling van 'n aanvraag vir die intervensie
Analise van die geïdentifiseerde probleem				Verfyning van die intervensie	Bevordering van toepaslike aanpassings ten opsigte van die intervensie om kontekstueel toepaslik te wees
Bepaling van doelstellings en doelwitte					Verskaffing van tegniese ondersteuning aan benutters van die intervensie

Bron: De Vos (2002c:397).

1.9 VOORONDERSOEK

Die Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk (1995:45) definieer voorondersoek as die proses waarvolgens die navorsingsontwerp vir 'n bepaalde ondersoek getoets word. Die voorondersoek is die wyse waarop die voornemende navorser homself ten opsigte van die beplande studie oriënteer (Van Staden, Van Rooyen, Hugo & Van Delft, 1989:200). Die voorondersoek bied aan die navorser die geleentheid om die beplande prosedures en werksywyses op 'n klein skaal te implementeer, te evalueer en aan te pas waar nodig.

Die navorser het dus gedurende die afgelope drie jaar verskeie voorbeelde bestudeer, en sekere aspekte het na vore getree wat kan bydra tot die bereiking van die programdoelstellings. Telefoniese en/of persoonlike onderhoude is gevoer met verskeie kundiges. Hierdie kontakte het daartoe bygedra dat die navorser bruikbare inligting met betrekking tot temperamentanalise en assessering van die middelkinderjare kind kon bekom. Die navorser het oor 'n tydperk van ses maande met ongeveer dertig moeders doelgerigte gesprekke gevoer oor temperamente. Die nodige skriftelike toestemming is verkry van die Nederduits Gereformeerde Moedergemeente om die fokusgroepe en hoofstudie by die navorser se praktyk aan te bied. Koste wat tydens hierdie studie aangegaan is, is met behulp van die merietebeurs wat aan die navorser toegeken is, vereffen. Die toestemmingsbrief wat deur die respondente voltooi en onderteken is en die brief waar die doel van die studie verduidelik word, is aangeheg. (Sien Bylae 1 en 2)

□ Toetsing van meetinstrument

Die voorondersoek is reeds onder 1.8.4 bespreek.

1.10. OMSKRYWING VAN UNIVERSUM, AFBAKENING VAN STEEKPROEF EN WYSE VAN STEEKPROEFNEMING

Universum verwys na alle potensiële subjekte wat die eienskappe het waarin die navorser belangstel (Arkava & Lane, 1983:27). Populasie verskil van universum deurdat dit 'n grens stel op die studie-eenheid. Dit verwys na individue in die universum wat

spesifieke karaktertrekke besit. Elemente van die populasie wat spesifiek oorweeg word vir insluiting in die studie, word die steekproef genoem (Arkava & Lane, 1983:27). Die universum van die studie is alle ouers in Suid-Afrika met 'n kind of kinders wat in hulle middelkinderjare verkeer. Die ouers kan getroud of enkelouers wees. Die populasie bestaan uit ouers met 'n kind of kinders van enige geslag in die middelkinderjare in die geografiese area van Delmas. Die populasie word beskou as al die persone wat toegang het tot Internetdienste, aangesien die doel van die studie vir 'n tydperk van twee maande op die Delmas-webtuiste gestel is.

Daar kan tussen waarskynlikheid- en nie-waarskynlikheid steekproewe onderskei word (Strydom & Venter, 2002:203 en Goldenberg, 1992:161).

- 'n Waarskynlikheidsteekproef is gebaseer op toevalligheid en 'n nie-waarskynlikheid steekproef op nie-toevalligheid. Die studie gaan van die nie-waarskynlikheidsteekproef gebruik maak, waar alle persone in die populasie nie dieselfde kans het om gekies te word nie. Die navorser het 'n inligtingstuk oor die doel van die studie op die Delmas-webtuiste geplaas. Agt ouerpare het met die navorser in verbinding getree. Vier ouerpare en een enkelouer wat aan die kriteria wat by 1.10 gestel is, is by die studie betrek. Die uitnodigings op die Delmas-webtuiste is nie herhaal nie. Die fokusgroepe is bekom deur van doelgerigte steekproeftrekking gebruik te maak.

Die volgende kriteria is vir die keuse van die respondente benut:

- Albei ouers moet bereid wees om betrokke te raak en die program te deurloop. Albei moet vrywillig deelneem en daarvoor toestemming verleen.
- Ouers kan ook enkelouers wees.
- Kinders moet tussen die ouderdom van ses en twaalf wees.
- Kinders kan manlik of vroulik wees.
- Ouers moet bereid wees om die kinders by twee groepsgeleenthede wat oor twee dae strek, na die navorser te neem.
- Die ouers en kinders moet Afrikaans magtig wees.

- Ouers moet in die landdrosdistrik van Delmas woonagtig wees.

Agt ouerpare het gereageer nadat die inligtingstuk op die webtuiste verskyn het. Vier ouerpare en een enkelouer wat aan die kriteria voldoen het, is by die studie betrek. Die uitnodiging is nie herhaal nie.

1.11. ETIESE ASPEKTE

Etiese aspekte is volgens Strydom (2002c:63):

A set of moral principles that are suggested by an individual or group, subsequently widely accepted, and offer rules and behavioural expectations about the most correct conduct towards experimental subjects and respondents, employers, sponsors, other researchers, assistants and students.

Etiese aspekte verwys na standarde en dien as basis waarop elke navorser homself deurgaans moet evalueer (Strydom, 2002c:64 ; Mouton, 1996:238 en Neuman, 2000:90). Neuman (2000:90) meld verder dat etiese navorsing afhang van die navorser se integriteit en waardes.

Die navorser is geregistreer by die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Werk Diensberoepe en die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Maatskaplike Werkers in Privaat Praktyk. Etiese aspekte dien as standaard en basis waarvolgens elke navorser sy eie optrede behoort te beoordeel en as 'n aspek waarna voortdurend gestreef moet word.

Volgens Strydom (2002c:64-75) bestaan daar verskeie etiese aspekte wat aandag moet geniet. Hierdie etiese aspekte wat van toepassing is in die studie kan soos volg uiteengesit word:

1.11.1 Skade aan respondente

Die skade aan repondente kan fisies of emosioneel wees, volgens Strydom (2002c:64). Dit is die verantwoordelikheid van die navorser om die respondente te beskerm teen

enige fisiese ongemak wat tydens die studie mag voorkom. Emosionele skade is moeiliker voorspelbaar. Emosionele leed sal voorkom word deurdat die ouers te enige tyd aan die studie mag onttrek. Die navorser het doelbewus gepoog om bewus te bly van die respondente se reaksies en het ondersteunend opgetree. Daar het geen skadelike emosionele aspekte voorgekom nie en dit was nie nodig vir die navorser om die navorsing aan te pas of die respondent aan die navorsing te onttrek nie. Een ouerpaar het vier weke na die implementering van die intervensieprogram 'n behoefte aangedui om hulle dogter in speltherapie te betrek.

1.11.2 Ingeligte toestemming

Die fokus van die studie, naamlik om te bepaal of die bemagtigingsprogram suksesvol toegepas kan word, is aan die respondente verduidelik. Skriftelike toestemming is van beide die ouers en die kinders bekom vir deelname aan die navorsing en vir die gebruik van video- en bandopnames. Die respondente was ingelig dat hulle te enige tyd aan die navorsing mag onttrek, indien hulle dit verkies. Babbie (2004:28) beweer dat een van die basiese etiese reëls is dat deelname vrywillig moet wees en respondente ingelig moet wees ten opsigte van die navorsing.

1.11.3 Misleiding van die respondente

Misleiding deur verkeerde of beperkte inligting rakende die fokus van die studie aan die respondente deur te gee om te verseker dat hulle aan die studie sal deelneem, moet vermy word (Strydom, 2002c:67). Die reg tot selfdeterminasie moet aan die respondente die geleentheid gee om die beskikbare inligting wat deur die navorser verskaf word te begryp, en daarna besluit of hulle aan die studie wil deelneem al dan nie. Babbie (2004:28) stem hiermee saam en is van mening dat die feit dat respondente vrywilliglik deelneem aan die navorsing, een van die basiese reëls van die etiese aspekte is. Die navorser het onderneem om geen misleidende inligting in verband met die navorsing aan die respondente te gee nie.

1.11.4 Skending van privaatheid

Skending van privaatheid, die reg tot selfbeslissing en vertroulikheid moet volgens Strydom (2002c:67) as sinonieme hanteer en gerespekteer word. Vertroulikheid is 'n voortsetting van privaatheid en dit is die taak van die navorser om te alle tye vertroulikheid te handhaaf. Vertroulikheid word verseker deur die respondente se identiteit anoniem te hanteer met skuilname of nommers. Babbie (2004:29) is van mening dat toevallige inligting wat die navorser bekom sowel as enige inligting wat weergegee word, met absolute vertroulikheid hanteer moet word. Indien dit nie gehandhaaf word nie, hou dit verband met skade wat aan die respondente berokken word. Vertroulikheid is volgens Babbie (2004:65) nie slegs beperk tot die persone wat die navorsing lees nie, maar ook dat navorsers nie 'n gegewe respons kan koppel aan 'n spesifieke respondent nie. In die groepe is die belangrikheid van vertroulikheid baie sterk beklemtoon. Die individuele terugvoering van die DISC-model en die waarneming deur die navorser van die kinders se temperamente, is nie tydens die werkswinkel hanteer nie, as gevolg van die vertroulikheid daaraan verbonde. 'n Uitdruk van elke respondent se grafiek ten opsigte van die aangebore en aangepaste temperament, is aan die onderskeie respondente tydens die werkswinkel voorsien. Geen persoon is vir inligting genader sonder die toestemming van die respondente nie.

1.11.5 Handeling en bevoegdheid van die navorser

Navorsers is volgens Strydom (2002c:69) verplig om te verseker dat hulle oor die nodige vaardighede beskik om die navorsingstudie te onderneem. Die navorser se teoretiese kennis as maatskaplike werker met spesialisering in speltherapie, asook die leiding van die promotor het die navorser in staat gestel om hierdie studie met sukses aan te pak. Aangesien die navorser reeds haar MA (MW) Speltherapie-graad met onderskeiding voltooi het en as privaatpraktisyn werk, beskik die navorser oor die nodige kennis en vaardighede om die studie uit te voer.

1.11.6 Besikbaarstelling of publikasie van die bevindinge

Na afloop van die studie het die navorser 'n navorsingsverslag voltooi. Die resultate sal ook in artikels vir akademiese tydskrifte bekend gestel word. Strydom (2002c:72) konstateer dat dit die navorser se verantwoordelikheid is om te alle tye te sorg dat die ondersoek waar en korrek is. Die navorser het gepoog om die resultate so korrek as moontlik weer te gee.

1.11.7 Herstel van respondente

Die respondente moet geleentheid gebied word om enige vrae rakende die studie te vra en om hulle ervarings te kan deel, sodat die navorser aandag daaraan kan gee. Salkind (2000:38) konstateer dat die beste manier hoe die respondente terugvoering kan gee is om na afloop van elke sessie geleentheid te kry om hulle gevoelens en vrae oor die studie uit te druk of dat die navorser 'n verslag rakende die resultate van die studie aan die respondente stuur en geleentheid gee vir terugvoering in die verband.

Geen respondent het gedurende of na afloop van die navorsing herstel benodig nie. Een ouerpaar het versoek het dat hulle dogter na afloop van die intervensieprogram by terapie betrek moet word.

Die navorser is van mening dat die verantwoordelikheid by die navorser lê om die agt etiese aspekte wat deur Strydom (2002c:62-75) bespreek is, te respekteer ten einde die mees korrekte gedrag teenoor die respondente en profesie te handhaaf.

1.12 LEEMTES, BEPERKINGE EN PROBLEME VOORSIEN MET DIE STUDIE

Die volgende leemtes, beperkinge en probleme is met die studie voorsien:

- Beperkte literatuur bestaan oor die invloed van temperamente op die ontwikkeling van kinders van spesifieke ouderdomsgroepe.

- Geen gestandaardiseerde meetinstrumente bestaan om kinders se temperamente te bepaal nie, en dit kan as 'n struikelblok beskou word.
- Die DISC-model is hoofsaaklik op volwassenes van toepassing. Daar bestaan beperkte bronne ten opsigte van DISC-temperamentanalise en kinders.
- Die navorser het deurgaans gepoog om die data objektief te analiseer en dit kan wees dat daar nie te alle tye daarin geslaag is nie.
- Die navorser se moontlike invloed op die fokusgroepbespreking kan as beperking in die navorsing dien.
- Weens die feit dat beide ouers voldag werksaam is, kon dit 'n struikelblok wees om beide ouers vir 'n meer as een aand gesamentlik betrokke te kry. Die struikelblok is oorkom deurdat die deel van die ouerbemagtigingsprogram in 'n werkswinkel geïmplementeer is. Die individuele terugvoer het by elke ouerpaar se huis geskied.
- Die navorser het aanvanklik gepoog om verskillende modelle soos die Keirsey-, DISC- en die Myers Brigg-model met mekaar in verband te bring en aanvullend tot mekaar te benut. Daar is in die literatuur gevind dat die genoemde modelle nie met mekaar verbind kan word nie. Dit was egter 'n tydrowende proses en die navorser het groot finansiële uitgawes aangegaan om kursusse van die DISC- model en Keirsey-model by te woon en die nodige literatuur te bekom.

1.13. DEFINISIES VAN HOOFKONSEPTE

1.13.1 Temperament

Temperament word deur die meeste skrywers beskou as 'n geneigdheid om op 'n bepaalde manier op te tree. Hierdie optrede is reeds duidelik sigbaar by die kind se geboorte (Keogh, 2003a:3; Carey & Mcdevitt, 1994:24; Shaffer, 1996:104; Watson, 2000:16 en Newman & Newman, 1999:146). Louw, Louw en Van Ede (2001:212) beskryf temperament as die inherente, biologiese aspekte van die persoon. Keogh (2003a:3) is verder van mening dat indien ouers bewus is van hulle kinders se individuele verskille in temperament, dit daartoe sal bydra dat ouers hulle idees rondom die rede vir sekere optrede sal verstaan.

Vir die doeleindes van die navorsing word temperament dus gesien as 'n individu se denk- en gedragsvoorkeure. Dit is dus 'n basiese geneigdheid wat bepaal dat 'n persoon op 'n sekere manier optree.

1.13.2. Analise

Analise word deur die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (2003) beskryf as 'n skeiding in dele om die samehang te kan begryp. Rauch (1993:xiv) is van mening dat analise te doen het met die analisering van die feite wat die aard van die konsep ondersoek. Analise word deur Poggenpoel (1998:336) beskryf as 'n beredeneringstrategie, met die doel om 'n geheel te neem en in dele te verdeel. Deur middel van 'n analise word die faktore wat relevant is tot 'n verskynsel, verstaan.

Die navorser is van mening dat analise te doen het met analiseer, dus skeiding in dele. Analise is in hierdie studie gebruik waar ouers en kinders se temperamente geanaliseer is. Die navorser is van mening dat temperament as verskynsel dus in verskillende tipes verdeel word om die persoon te beskryf. 'n Temperamentanalise word gedoen van die ouers en die kinders se temperamente.

1.13.3. Program

Volgens die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (2003) word die program omskryf as: "'n geskrif waarin werksaamhede wat volgens 'n bepaalde plan verrig sal word, opgesom word" of "'n Plan waarvolgens iets aangepak, uitgevoer word".

Vir hierdie navorsing verwys die program, in ooreenstemming met bogenoemde omskrywings na 'n geskrewe dokument waarin aktiwiteite wat volgens 'n bepaalde beplanning uitgevoer moet word, opgesom is.

1.13.4. Ouerbemagtigingsprogram

Die begrip ouer word deur die *Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk* (1995:48) omskryf as: “vader of moeder van (1) ‘n kind gebore uit of gewettig deur ‘n huwelik, (2) ‘n buite-egtelike kind, (3) ‘n aangename kind”. Met betrekking tot die studie verwys die begrip ouer na die biologiese ouers van ‘n kind. Ouer word deur die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (2003) omskryf as die vader of moeder van die kind. Die navorser is van mening dat die bemagtigingsprogram sal poog om die ouers se kennisvaardighede ten opsigte van hulle kinders se temperamente te verbeter. Die program bemagtig dus die ouer met kennis ten einde die gesin optimaal te laat funksioneer. ‘n Ouerbemagtigingsprogram word dus ontwikkel en geëvalueer.

Bemagtig word beskryf deur die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (2003) as: “Om mag te gee aan”. Bemagtiging word deur Strydom (2002d:421) beskryf as die bevordering van persoonlike, interpersoonlike, sosio-ekonomiese en politieke mag wat individue instaat stel om omstandighede te verbeter. Die IFSW (2000) sluit hierby aan dat die maatskaplike werk profesie sosiale verandering bevorder, probleemoplossing in mense verhoudinge en bemagtiging van mense bewerkstellig.

Steiner (1999:3) is van mening dat bemagtiging die volgende tot gevolg het “... enjoyment of life, our will to struggle and our level of energy improve, in short, we feel empowered”.

Binne die konteks van hierdie studie, het die ouerbemagtigingsprogram dus betrekking op ouers wat bemagtig word met kennis oor die verskynsel temperament.

1.13.5. Middelkinderjare

Die middelkinderjare is die tydperk tussen die sesde en twaalfde lewensjare (Louw *et al.* 2001:325-383; Neuman & Neuman, 1999:160). Hierdie tydperk word gekenmerk deur relatiewe rustigheid en kalmte. Hierdie tydperk is veral belangrik vir die kind se kognitiewe, sosiale, emosionele en selfkonsepontwikkeling. Die kind word tydens

hierdie fase voorberei op aanpassings en uitdagings wat in die adolessente jare gaan volg. 'n Gebalanseerde, ewewigtige ontwikkeling gedurende die middelkinderjare lê 'n stewige fondament vir latere ontwikkeling.

Die middelkinderjare word deur Etaugh en Rathus (1995:367) beskryf as 'n tydperk van geleidelike groei en verhoogde bevoegdheid. Die portuurgroep speel toenemend 'n belangriker rol in die kind se lewe. Die kind se sosiale wêreld brei dramaties uit en die verhouding met die ouers verander namate die kind groter onafhanklikheid bereik.

'n Kind word deur die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (2003) beskryf as 'n onvolwasse menslike wese. Die kind in die middelkinderjare wat strek tussen die tydperk van die sesde en twaalfde lewensjaar gaan in hierdie studie betrek word.

1.14. INDELING VAN NAVORSINGSVERSLAG

Die studie is soos volg uiteengesit:

- Hoofstuk 1 Algemene oriëntering en navorsingsproses
- Hoofstuk 2 Konseptualisering van temperament
- Hoofstuk 3 Temperament- dimensies en -kategorieë
- Hoofstuk 4 Gestaltkonsepte en temperament gefokus op die kind in die middelkinderjare
- Hoofstuk 5 Die konsepouerbemagtigingsprogram
- Hoofstuk 6 Empiriese gegewens
- Hoofstuk 7 Samevattende gevolgtrekking en aanbevelings.

1.15 SAMEVATTING

Die gesin oefen die sterkste invloed op die kind en sy ontwikkeling uit, aangesien dit die primêre eenheid van funksionering is. Daar word opnuut die aandag gevestig op insig en

begrip wat by ouers ontbreek in die hantering van hulle kinders. Effektiewe ouerskap vereis dat ouers ingelig moet wees waarom hulle kinders op 'n sekere manier optree en hoe hulle hul gevoelens uitdruk.

Temperament is 'n begrip wat nie algemeen verstaan word nie. Ouers is gewoonlik eers bewus van temperamente nadat hulle tweede kind gebore word. Ouers wat hulle kinders se temperamente, dus die geneigdheid om op 'n seker wyse op te tree verstaan sal begrip toon dat kinders van mekaar verskil en in verskillende situasies verskillend sal optree. Ouers kan dus so begryp dat hulle nie al hulle kinders dieselfde kan hanteer nie.

Bevordering van die gesinsfunksionering en die bou van die gesin as eenheid word as prioriteit deur die Suid-Afrikaanse Regering geïdentifiseer. 'n Bemagtigingsprogram wat gerig is op vroeë intervensie en voorkoming van gedragsprobleme by kinders, kan as 'n belangrike voorkomingshulpmiddel dien. Een van die faktore wat tot die ontstaan van gedragsprobleme en maatskaplike en emosionele probleme aanleiding gee, is 'n gebrek aan toepaslike ouerskap.

Gebrek aan toepaslike programme oor die verskillende temperamente en behoeftes van kinders wat nie bevredig en verstaan word deur ouers nie dien as hoofmotivering vir die studie.

Die kind in die middelkinderjare word toenemend gekonfronteer met belangrike sosiale en emosionele ontwikkelingsake tuis en ook by die skool en om vriendskappe te sluit en om nuwe kommunikasievaardighede te ontwikkel. Die navorsingsprobleem is dat daar nie ouerbemagtigingsprogramme bestaan wat klem plaas op temperamentverskille en die hantering daarvan nie. Die bepaalde navorsingsvraag, hipotese, doel, doelstellings en doelwitte vloei hieruit.

Daar is verskeie temperamentmodelle wat benut kan word in die analisering van ouers se temperamente. Die DISC-model is as die geskikste gekies om as grondslag te dien waarvolgens die studie onderneem sal word. Die navorsing is verkennend en beskrywend van aard, terwyl die stappe van die eerste vyf fases van die

intervensienavorsingsontwerp en -ontwikkelingsmodel van Rothman en Thomas (in De Vos, 2002c: 396-414) as navorsingsontwerp benut word ten einde die navorsingsvraag en hipotese te beantwoord. Die fases sluit in die probeemanalise en projekbeplanning, inligtingsinsameling en sintese, ontwerp, vroeë ontwikkeling en voorondersoek en die evaluering en gevorderde ontwikkeling. Die oorblywende fase, naamlik die verspreiding, vorm nie deel van die studie nie.

Plaaslike sowel as internasionale bronne word in die literatuurstudie benut. Bronne is ook ten opsigte van ander professies, soos die sielkunde, opvoedkunde en die mediese wetenskap benut. Die populasie van die studie behels alle ouers met kinders in hulle middelkinderjare en wat toegang tot Internetdienste het. Die empiriese studie van die navorsing se kwalitatiewe eerste fase het die behoefte wat by ouers bestaan ten opsigte van 'n program waarin temperamentanalise benut word, verteenwoordig. Twee fokusgroepe wat saamgestel is deur van die nie-waarskynlikheidsseleksie gebruik te maak, is benut. Doelbewuste steekproeftrekking is benut om die ouers van die fokusgroepe te betrek.

Die empiriese studie van die navorsing se kwantitatiewe tweede fase, waar vasgestel is of die ouers se kennis vermeerder het nadat hulle aan 'n bemagtigingsprogram blootgestel is, is onderneem. Die respondente het vrywillig aangemeld nadat inligtingsdokumente vir 'n tydperk van twee maande op die webtuiste van Delmas geplaas is. Vyf respondentepare wat aan die kriteria voldoen het, is gekies. Die respondentepare wat gekies is, se kinders het vir twee assesseringsessies aangemeld.

Die begrippe wat deurlopend in die navorsingstudie voorkom, word ter wille van duidelikheid beskryf. Die hoofstuk is afgesluit met die indeling van die navorsingsverslag.

Die volgende hoofstuk fokus op die konseptualisering van temperament.